

Ναταλί Δολόγλου
ΜΕ.Κ.Δ.Ε του Ε.Μ.Π
10 Ιουνίου 2008

**ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΕ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ.
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ- ΑΝΑΓΚΕΣ**
Ολοκληρωμένη ανάπτυξη και οικοτουρισμός

Δασικό χωριό, «Κέδρος», Τζουμέρκα

Εισαγωγή

Και μόνο το γεγονός ότι ο τουρισμός αποτελεί την μεγαλύτερη οικονομική δραστηριότητα της Ελλάδας συμβάλλοντας με **18.5% στο ΑΕΠ** της χώρας μας (ΣΕΤΕ, 2007) και με συνεχώς αυξητική τάση, θα έπρεπε να προσέδιδε μια επιπρόσθετη προσοχή, στον σχεδιασμό, την υλοποίηση, την προβολή και την οργάνωση του, από τους εκάστοτε εμπλεκόμενους κυβερνητικούς ή μη φορείς. Παρόλα αυτά, το καθιερωμένο και 'ξεθωριασμένο' μοντέλο '**καλοκαίρι, ήλιος, θάλασσα**' φαίνεται ότι υπερτερεί ακόμα οποιασδήποτε άλλης προσπάθειας ανάδειξης των εναλλακτικών φυσικών και πολιτισμικών ομορφιών και εποχών της Ελλάδας. Σε πρακτικό όμως επίπεδο, η τάση ενίσχυσης μορφών μαζικού τουρισμού προς συγκεκριμένους τουριστικούς προορισμούς, οδηγούν στην γεωγραφική και χρονική συγκέντρωση τουριστικών ροών και τουριστικών επιχειρήσεων και στην αύξηση των πιέσεων στο περιβάλλον.

Την Ελλάδα επίσης χαρακτηρίζει το **μη ικανοποιητικό επίπεδο προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών**, οι **ελλείψεις** σε εξειδικευμένες τουριστικές υποδομές, οι ελλείψεις σε νομικά θέματα θεσμοθέτησης εξειδικευμένων τουριστικών εταιριών (π.χ δεν υπάρχει νομικό πλαίσιο που να καλύπτει τις εταιρείες που οργανώνουν αθλητικές δραστηριότητες στη φύση), καθώς και δυσλειτουργίες (ανεξέλεγκτες χωματερές, εξάντληση υδατικών πόρων, κυκλοφοριακή συμφόρηση, έλλειψη χώρων στάθμευσης αδρανείς φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών) που παρουσιάζονται σε πολλούς τουριστικούς προορισμούς με την παρεπόμενη υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

Αγροτουρισμός, Αμφίκια, Νομός Φθιώτιδας

Οι **ορεινές περιοχές** ανά τον κόσμο αποτελούν το **δεύτερο δημοφιλέστερο τουριστικό προορισμό** μετά τις ακτές και τα νησιά. Αντιστοιχούν στο 15-20% του ετήσιου παγκόσμιου τουρισμού. Η πιο σημαντική εναλλακτική μορφή τουρισμού για τη προστασία του περιβάλλοντος, είναι ο **οικοτουρισμός**. Σε παγκόσμιο επίπεδο, η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση των φορέων που σχετίζονται με τον τουρισμό αλλά και των τουριστών έχει καταστήσει σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία τον οικοτουρισμό να είναι ο ταχύτερα εξελισσόμενος τομέας του τουριστικού κλάδου ο οποίος για παράδειγμα το 2004 αυξήθηκε σε παγκόσμιο επίπεδο 3 φορές περισσότερο από ότι η τουριστική βιομηχανία στο σύνολο της (TIES, 2005).

Στο κείμενο αυτό, αναλύονται η έννοια και οι προϋποθέσεις του οικοτουρισμού, οι αλληλεπιδράσεις και αλληλεξαρτήσεις του καθώς θα μπορούσε να αποτελέσει μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για την ανάπτυξη και την παράλληλη προστασία των ορεινών φυσικών και πολιτισμικών περιοχών, σε αντίθεση με τον ορεινό τουρισμό της σημερινής ελληνικής πραγματικότητας, που επίσης παρουσιάζεται.

1. Βασικές αρχές οικοτουρισμού. Αλληλεπιδράσεις και αλληλεξαρτήσεις.

Ο οικοτουρισμός, ως έννοια μιας εναλλακτικής μορφής τουρισμού, πρωτοεμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του '80, όταν έγινε αντιληπτό ότι η εντατικοποίηση του τουρισμού μπορεί να επιφέρει καταστροφές στο εύθραυστο φυσικό περιβάλλον και ότι έπρεπε να ληφθούν μέτρα προστασίας της φύσης και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης. Έκτοτε, η αντίληψη αυτή γίνεται όλο και περισσότερο αποδεκτή ανά την παγκόσμια επικράτεια, χωρίς όμως πάντα να είναι ευδιάκριτος ο ορισμός για το τι εστί οικοτουρισμός. Σε πολλές περιπτώσεις επικρατεί μια σύγχυση σχετικά με τον

φυσιολατρικό τουρισμό, τον ορεινό, τον χειμερινό, τον αθλητικό, τον υπεύθυνο (responsible tourism), τον βιώσιμο (sustainable tourism), τον πράσινο τουρισμό (green tourism), τον αγροτουρισμό κτλ και τον οικοτουρισμό. Φαίνεται μάλιστα, πως όποιος έρχεται σε επαφή με την έννοια του οικοτουρισμού μπαίνει στον πειρασμό να τον ορίσει τελικά. Ο Mader (2004) αναφέρει ότι μια συγκριτική μελέτη για τον οικοτουρισμό στις Η.Π.Α έδειξε ότι από τους 25 κυβερνητικούς φορείς τουρισμού οι οποίοι έπρεπε να διατυπώσουν την έννοια του οικοτουρισμού, οι 21 επέλεξαν να δημιουργήσουν τον δικό τους ορισμό! Η κύρια διαφοροποίηση του οικοτουρισμού, από τις υπόλοιπες αυτές μορφές εναλλακτικού τουρισμού, εναπόκειται στο γεγονός ότι ο οικοτουρισμός είναι μια πιο στενή έννοια που συνδυάζει δύο κύρια στοιχεία: τον τουρισμό στη φύση και την οικονομική συνεισφορά του στη προστασία του περιβάλλοντος και στην τοπική κοινωνία.

Ορισμός	Συνιστώσες
ΠΟΛΥ ΑΔΥΝΑΤΟΣ (πολύ ευρύς)	Κεντρική έμφαση: Φυσικό στοιχείο: προστατευόμενες και μη προστατευόμενες περιοχές
ΑΔΥΝΑΤΟΣ (ευρύς)	Κεντρική έμφαση: Φυσικό στοιχείο: προστατευόμενες και μη προστατευόμενες περιοχές Λιγότερη έμφαση: Εκπαιδευτικό στοιχείο: ενημερωτικά και εκπαιδευτικά προγράμματα Κοινωνικό-οικονομικό στοιχείο: οικονομικά και/ή κοινωνικό –πολιτισμικά στοιχεία
ΙΣΧΥΡΟΣ (στενός)	Κεντρική έμφαση: Φυσικό στοιχείο: προστατευόμενες και μη προστατευόμενες περιοχές Εκπαιδευτικό στοιχείο: ενημερωτικά και εκπαιδευτικά προγράμματα Κοινωνικό-οικονομικό στοιχείο: ίση έμφαση σε οικονομικά και κοινωνικό –πολιτισμικά στοιχεία
ΠΟΛΥ ΙΣΧΥΡΟΣ (πολύ στενός)	Κεντρική έμφαση: Φυσικό στοιχείο: προστατευόμενες και μη προστατευόμενες περιοχές Εκπαιδευτικό στοιχείο: ενημερωτικά και εκπαιδευτικά προγράμματα Κοινωνικό-οικονομικό στοιχείο: περισσότερη έμφαση σε κοινωνικό –πολιτισμικά στοιχεία παρά σε οικονομικά

Πίνακας 1. Σύγκριση και κατηγοριοποίηση ορισμών του οικοτουρισμού (προσαρμογή από: Diamantis, 2004).

Μια συστηματική προσέγγιση των διαφόρων ορισμών του οικοτουρισμού (Diamantis, 2004) κατατάσσει τους διάφορους ορισμούς του οικοτουρισμού σε τέσσερις κατηγορίες, από τον πολύ ισχυρό, στενό ορισμό (very strong) έως τον πολύ αδύνατο, ευρύ (very weak), σύμφωνα με την έμφαση που δίνεται ή όχι στη κατεύθυνση της εκπαίδευσης και στα κοινωνικό-πολιτισμικά και οικονομικά στοιχεία εκτός του φυσικού περιβάλλοντος που εμπεριέχεται σε όλους τους ορισμούς (Πίνακας 1). Η προσέγγιση αυτή καταλήγει στην διαπίστωση ότι ο ευρύς οικοτουρισμός δεν αναπαριστά πραγματική οικοτουριστική πρακτική αλλά μπορεί να εφαρμοστεί κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες (π.χ σε προορισμούς μαζικού τουρισμού που ξεκινάνε προγράμματα 'οικοτουρισμού').

Λαμβάνοντας υπόψη τους πολυάριθμους ορισμούς και τα διάφορα χαρακτηριστικά τους, ο στενός ορισμός του οικοτουρισμού τον οποίο θα υιοθετήσουμε είναι ο εξής:

Οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός που αναπτύσσεται σε οικολογικά αξιόλογες περιοχές, δεν υπερβαίνει την φέρουσα ικανότητα της περιοχής, προωθεί την προστασία και διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος ενώ ταυτόχρονα διατηρεί τη συνοχή του κοινωνικού ιστού.

(Πηγή: Εθνική Επιτροπή Οικοτουρισμού, 2002)

Αναλύοντας τον παραπάνω ορισμό του οικοτουρισμού και σύμφωνα με τις επικρατέστερες αντιλήψεις, τα χαρακτηριστικά και τις προϋποθέσεις που τον διέπουν, ο οικοτουρισμός:

1. Συμβάλλει στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος:
 - Ενημερώνοντας, εκπαιδεύοντας και ευαισθητοποιώντας τον επισκέπτη αλλά και την τοπική κοινωνία σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος
 - Ενισχύοντας οικονομικά, με μέρος των κερδών του, τις τοπικές αυτοδιοικήσεις, τις οργανώσεις και τους φορείς διαχείρισης για δράσεις για την προστασία του περιβάλλοντος
 - Ελαχιστοποιώντας τις αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον δημιουργώντας εναλλακτικές λύσεις σε σχέση με δραστηριότητες που υποβάθμιζαν το φυσικό περιβάλλον
2. Συμβάλλει στη διατήρηση του κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος:
 - Ενημερώνοντας, εκπαιδεύοντας και ευαισθητοποιώντας τον επισκέπτη αλλά και την τοπική κοινωνία σε θέματα προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς
 - Δημιουργώντας θέσεις εργασίας και πηγές εισοδήματος για τον τοπικό πληθυσμό
 - Δίνοντας κίνητρα στους κατοίκους να μην εγκαταλείψουν τις παραδοσιακές τους δραστηριότητες και πρακτικές
 - Δίνοντας κίνητρα στον τοπικό πληθυσμό να μην εγκαταλείψει τον τόπο του
 - Ελαχιστοποιώντας τις αρνητικές επιπτώσεις στο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον

Είναι φανερό ότι η αύξηση του τουρισμού σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές όταν απουσιάζει ο κατάλληλος σχεδιασμός και η διαχείριση, αποτελεί απειλή τόσο για τα οικοσυστήματα όσο και για τις τοπικές κοινωνίες. Ο αυξανόμενος αριθμός επισκεπτών σε τέτοιες περιοχές μπορεί να επιφέρει σημαντική υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Παρομοίως, οι τοπικές κοινωνίες και ο τοπικός πολιτισμός μπορεί να υποστούν ανεπανόρθωτες ζημιές από την συσσώρευση ξένων επισκεπτών και πλούτου. Θα πρέπει να δίνεται προσοχή ώστε ο αριθμός των επισκεπτών να μην ξεπερνάει ένα όριο, πέρα από το οποίο προκαλείται υποβάθμιση του περιβάλλοντος, μείωση της ποιότητας εμπειρίας των επισκεπτών ή/και αλλοίωση της τοπικής κοινωνίας, του παραδοσιακού στοιχείου και των τοπικών δραστηριοτήτων. Τα όρια αυτής της ανεκτής αλλαγής (LAC) ή της λεγόμενης φέρουσας ικανότητας, αποτελεί αντικείμενο έρευνας και αντιπαραθέσεων επί πολλές δεκαετίες καθώς οι τοπικές συνθήκες σε κάθε περίπτωση είναι διαφορετικές και δεν αρκεί η καταμέτρηση της ετήσιας επισκεψιμότητας σε μια περιοχή, αλλά πλήθος άλλων κρίσιμων παραμέτρων (για παράδειγμα η εποχικότητα του τουρισμού, τα είδη χλωρίδας και πανίδας, ο μέσος όρος διάρκειας διαμονής των επισκεπτών, οι δραστηριότητες των επισκεπτών, η συμπεριφορά και τα χαρακτηριστικά των επισκεπτών κτλ). Έτσι η εκάστοτε μέθοδος προσδιορισμού της φέρουσας ικανότητας δεν είναι κάτι απλό ούτε μπορεί εύκολα ένα μοντέλο μέτρησης να μεταφερθεί από μια περιοχή σε μια άλλη. Οι πιο εξελιγμένες μέθοδοι βασίζονται στην καθιέρωση δεικτών για τη μέτρηση της ποιότητας του περιβάλλοντος (φυσικού και κοινωνικού), την κατηγοριοποίηση (ζώνωση) χρήσεων ανά περιοχές και την καθιέρωση ορίων στις επιπτώσεις από την τουριστική κίνηση (WWF, 2000).

Ωστόσο, η οικοτουριστική ανάπτυξη δημιουργεί σημαντικές ευκαιρίες τόσο για τη διατήρηση του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος όσο και για την τοπική κοινωνία, αφού ο οικοτουρισμός μπορεί να ενισχύσει το κεφάλαιο που χρειάζεται για την προστασία των Εθνικών Πάρκων και των άλλων Προστατευόμενων περιοχών, το οποίο μάλιστα μπορεί να μην είναι διαθέσιμο από άλλες χρηματοδοτικές πηγές. Επιπλέον, ο οικοτουρισμός μπορεί να παρέχει μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη στις τοπικές κοινωνίες, όπου υπάρχουν λίγες δυνατότητες για εισόδημα. Ταυτόχρονα αυξάνει το επίπεδο της εκπαίδευσης και της ενεργής συμμετοχής και στους ταξιδιώτες, δημιουργώντας ευσυνείδητους πολίτες για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και πολιτισμού.

Ο Simmons (1999), υποστηρίζει ότι ο οικοτουρισμός δεν μπορεί να έχει ένα σταθερό ορισμό, καθώς είναι μια σύνθετη έννοια που προσπαθεί φιλόδοξα να περιγράψει μια δραστηριότητα, να διατυπώσει μια φιλοσοφία και να ενστερνιστεί ένα πρότυπο ανάπτυξης. Και όντως ο ορισμός του οικοτουρισμού που υιοθετήσαμε υπό τη στενή του έννοια με τα χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν και χωρίς παρεκκλίσεις και παρερμηνείες, εντάσσεται στην έννοια, το περιεχόμενο και τη φιλοσοφία της *Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, της ταυτόχρονα και διαχρονικά, σε πλανητικό, υπερεθνικό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής, πολιτισμικής και τεχνικής/τεχνολογικής «ανάπτυξης», η οποία μπορεί να υπάρξει μόνο όταν τελείται σε διαλεκτική αρμονία και σεβασμό πάντα στον άνθρωπο, στις προαιώνιες ευγενείς του αξίες και στο «όλο» φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, στο οποίος αυτός εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά ως*

αναπόσπαστο και όχι ως κυρίαρχο μέρος του (Ρόκος, Δ., 1963, 1964, 1967, 1970, 1972, 1975, 1977, 1980, 1986, 1993, 1994, 1995, 1998, 2000, 2003).

Στη περαιτέρω ανάπτυξη του κειμένου αυτού, ο οικοτουρισμός όπου αναφέρεται, αφορά αυτόν τον οικοτουρισμό, τον οικοτουρισμό της Αξιοβιώτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης και όχι τον τουρισμό των Σαββατοκύριακων σε ορεινές περιοχές με παραδοσιακό φαγητό και διαμονή σε πολυτελέστατα 'παραδοσιακά' καταλύματα ξενόφερτων επενδυτών ο οποίος δεν μπορεί να θεωρηθεί ούτε κατά προσέγγιση ως οικοτουρισμός. Στην πράξη άλλωστε, ο τουρισμός στη φύση ή στις ορεινές περιοχές τις περισσότερες φορές δεν είναι οικοτουρισμός. Ο οικοτουρισμός ξεχωρίζει από τις άλλες εναλλακτικές μορφές τουρισμού για την έμφαση που δίνεται στην εκπαίδευση, στη υπευθυνότητα του ταξιδιώτη και στην ενεργή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας.

Άλλωστε κακός οικοτουρισμός δεν μπορεί εξ' ορισμού να υπάρξει. Αυτό που συχνά αποδοκιμάζεται είναι ο κακός τουρισμός που προβάλλεται ως οικοτουρισμός (Shores, 2003) για διαφημιστικούς, εμπορικούς, κερδοσκοπικούς κá λόγους.

1.1.Ο οικοτουρισμός στις ορεινές περιοχές

Οι ορεινές περιοχές αποτελούν σημαντικούς οικοτουριστικούς προορισμούς. Η σύνδεση μάλιστα των ορεινών περιοχών και του οικοτουρισμού και η αναγνώριση της ομοιότητας των αντικειμενικών στόχων τους, φαίνεται μεταξύ άλλων και στα όσα συζητήθηκαν το έτος 2002, το οποίο είχε ανακηρυχθεί από τα Ηνωμένα Έθνη ταυτόχρονα Διεθνές Έτος Οικοτουρισμού και Διεθνές Έτος των Βουνών. Οι ορεινές περιοχές συχνά εμφανίζουν μοναδικό πολιτισμικό πλούτο, ευπαθή οικονομία, μείωση του πληθυσμού και των παραδοσιακών δραστηριοτήτων και ευαίσθητη βιοποικιλότητα και μπορούν να αντιμετωπίσουν τα ζητήματα αυτά εν μέρει και κατά περίπτωση με την συμβολή του οικοτουρισμού.

Οι ορεινοί όγκοι ανήκουν στις λίγες περιοχές του κόσμου οι οποίες προσφέρουν έναν μοναδικό συνδυασμό φυσικής ομορφιάς με την πλούσια βιοποικιλότητα από τη μία πλευρά και από την άλλη από την ποικιλομορφία ανθρωπίνων πολιτισμών, παραδόσεων, ιστορίας και τρόπων ζωής. "Τροφοδοτούν" τη ζωή στον πλανήτη καθώς αποτελούν "αποθήκες" νερού, τροφής, ενέργειας και πλούσιας βιοποικιλότητας, φυσικών διαθεσίμων και ορυκτού πλούτου. Προσφέρουν αγαθά και υπηρεσίες σε περισσότερο από τον μισό πληθυσμό του πλανήτη, ενώ φιλοξενούν επίσης περίπου το ένα δέκατο του παγκόσμιου πληθυσμού. Αυτά τα ζωτικά για τη ζωή συστήματα πρέπει να διατηρηθούν και οι φυσικοί τους πόροι να διαχειριστούν με τέτοιο τρόπο ώστε να προστατεύονται παράλληλα και τα ορεινά οικοσυστήματα και ο ορεινός πολιτισμός.

Λούσιος Ποταμός, εγκαταστάσεις ecoaction

Λαμβάνοντας υπόψη τις βασικές προϋποθέσεις και τα χαρακτηριστικά του οικοτουρισμού, η επιτυχία μιας περιοχής αντικατοπτρίζεται στο βαθμό στον οποίο είναι εφικτή η προστασία και η διατήρηση των βιολογικών διαθεσίμων και η βιοποικιλότητα, η εξοικονόμηση πόρων για την χρηματοδότηση μέτρων προστασίας και διατήρησης του περιβάλλοντος και για την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας, η εκπαίδευση της τοπικής κοινωνίας και των επισκεπτών και η ενθάρρυνση της προστασίας του περιβάλλοντος και η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας σε θέματα διατήρησης και ανάπτυξης. Σε μια ιδεατή περίπτωση οικοτουρισμού, οι κάτοικοι της ορεινής περιοχής, το ευαίσθητο περιβάλλον και ο

οικοτουρισμός ωφελούν ο ένας τον άλλον σε μία σχέση αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης με ένα αρμονικό τρόπο συμβίωσης (Σχέδιο 1).

Σχέδιο 1. Ο ιδανικός οικοτουρισμός: η δυναμική σχέση μεταξύ ανθρώπων, φυσικών διαθεσίμων και οικοτουρισμού είναι τέτοια που το κάθε ένα συνεισφέρει θετικά στο άλλο. (προσαρμογή από: Ross S., Wall G., 1999)

Στις μέρες μας, πάνω από 800 εκατομμύρια άνθρωποι παγκοσμίως υποσιτίζονται. Σημαντικό ποσοστό αυτών ζει σε ορεινές περιοχές. Για κάποιους από αυτούς και για το περιβάλλον των περιοχών αυτών, ο οικοτουρισμός εν μέρει δίνει σημαντικές ελπίδες για μείωση της φτώχειας, για ενίσχυση της τοπικής κοινωνίας και για την προστασία των ευαίσθητων οικοσυστημάτων στα οποία διαβιούν.

1.2. Πόσο οικο- είναι ο ορεινός τουρισμός της Ελλάδας;

Η Αυστρία και η Ελλάδα αποτελούν τις ορεινότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το ποσοστό των ορεινών και ημιορεινών δήμων και κοινοτήτων της Ελλάδας φτάνει το 60.2% και η έκτασή τους αντιστοιχεί σε ποσοστό 70.6% της χώρας (Ε.Σ.Υ.Ε, 2001). Ταυτόχρονα το 19,1 % των χερσαίων εκτάσεων της Ελλάδας έχει ενταχθεί στο Ευρωπαϊκό δίκτυο προστατευόμενων περιοχών ΦΥΣΗ (NATURA) 2000. Διαθέτουμε δηλαδή όχι μόνο αξιόλογες φυσικές περιοχές –οι οποίες σύμφωνα με τον ορισμό του οικοτουρισμού που υιοθετήσαμε, είναι οι πιθανοί προορισμοί του οικοτουρίστα- αλλά και πλήθος ορεινών περιοχών οι οποίες στο μεγαλύτερο τους βαθμό εμπεριέχουν αξιόλογα φυσικά οικοσυστήματα. Επομένως, για λόγους προστασίας των ευαίσθητων οικοσυστημάτων αλλά και για την Ολοκληρωμένη Αξιοβίωτη Ανάπτυξη τους οι ορεινές περιοχές αποτελούν πρόσφορο –κατά περίπτωση- έδαφος για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού.

Ο οικοτουρισμός όμως επίσης συνεπάγεται και κάποιο ρίσκο. Συνήθως απαιτεί υποδομές μετακίνησης, επικοινωνίας και διαμονής. Καθώς θα μειώνεται με τις υποδομές αυτές η απομόνωση και θα ανοίγονται οι ορεινές κοινωνίες σε νέες ιδέες και μεθόδους παραγωγής, αυτό οδηγεί σε επιτάχυνση κοινωνικών αλλαγών οι οποίες μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο τον ορεινό πολιτισμό και ταυτόχρονα να υποβαθμίσουν τα ορεινά φυσικά τοπία. Τα ορεινά οικοσυστήματα είναι πολύ ευαίσθητα. Και ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών έχει να αντιμετωπίσει αναπτυξιακά προβλήματα που δεν αντιμετωπίζει ο υπόλοιπος κόσμος: φυσική απομόνωση, έλλειψη υποδομών επικοινωνίας και μεταφορών, πολιτική παραμεθοριοποίηση και άγριες συνθήκες κλίματος και περιβάλλοντος.

Στη σύγχρονη Ελλάδα ακόμα, το πλαίσιο θεσμών και όρων που σχετίζονται με τον τουρισμό φέρει τα χαρακτηριστικά του μοντέλου του μαζικού τουρισμού, χωρίς να έχουν διαχωριστεί με σαφήνεια έννοιες και όροι των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Όσο η ασάφεια και τα θεσμικά κενά συνεχίσουν να υπάρχουν, κάθε προσπάθεια ανάπτυξης οικοτουρισμού θα είναι μεμονωμένη, χωρίς πλαίσιο και προδιαγραφές, χωρίς δικτύωση, χωρίς συμβουλευτική υποστήριξη, χωρίς νομοθετικό πλαίσιο και μακροχρόνιο σχεδιασμό και θα έγκειται κάθε φορά στην ευαισθητοποίηση και την ενημέρωση, στην όρεξη και στο μεράκι, του εκάστοτε εμπλεκόμενου με τον οικοτουρισμό.

Ο οικοτουρισμός αλλά και ο εναλλακτικός τουρισμός των ορεινών περιοχών της Ελλάδας, δεν δύναται να μετρηθεί ποσοτικά και στατιστικά. Και αυτό πολύ απλά γιατί δεν υπάρχουν στατιστικά στοιχεία. Τα στοιχεία τα οποία συγκεντρώνει η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία και αφορούν στον τουρισμό δεν είναι διαφοροποιημένα και δεν υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ ξενοδοχειακών μονάδων και μικρότερων καταλυμάτων με προδιαγραφές τέτοιες που να δύναται να εξυπηρετήσουν οικοτουρίστες. Αλλά και να υπήρχε σαφής διαχωρισμός δεν θα υπήρχαν νούμερα που να μπορούσαν να διαχωρίσουν τους τυπικούς επισκέπτες των "Σαββατοκύριακων" από αυτούς –τους ελάχιστους- οι οποίοι διαθέτουν οικοτουριστικό χαρακτήρα και συμπεριφορά. Θα ήταν πιο σκόπιμο, λοιπόν αφού δεν μπορούμε να μετρήσουμε τον οικοτουρισμό, αλλά ούτε καν τον εναλλακτικό τουρισμό ακόμα στην Ελλάδα, να δούμε τις πιο γενικές ενδεικτικές κατευθύνσεις, σχεδιασμούς και ενέργειες που έχουν γίνει για τον εναλλακτικό τουρισμό γενικά και σε ορισμένες περιπτώσεις για τις ορεινές περιοχές ή και για τον οικοτουρισμό.

Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης – Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού

Προσπάθειες προβολής του εναλλακτικού τουρισμού γίνονται, όπως μάλιστα δήλωσε ο υπουργός Τουριστικής Ανάπτυξης (Μάρτιος 2008), *ο απεγκλωβισμός από το στερεότυπο «ήλιος-θάλασσα», η πολυμορφία των δυνατοτήτων και της προσφοράς εναλλακτικών μορφών τουρισμού, σε συνδυασμό με την αύξηση της ποιότητας, αποτελεί τη «γραμμή πλεύσης» του ελληνικού τουρισμού, που με το κεντρικό σλόγκαν «The True Experience» (Η αληθινή εμπειρία) ανταποκρίνεται στο ζητούμενο του σύγχρονου ταξιδιώτη να αποκομίσει εμπειρίες διαφορετικές από την καθημερινότητά του, είτε αυτό σημαίνει ήλιο και θάλασσα, είτε νυχτερινή ζωή, είτε περιήγηση στη φύση, είτε γαστρονομική απόλαυση, είτε καταδύσεις...* Παράλληλα τον καιρό αυτό, η διαφημιστική καμπάνια του Ε.Ο.Τ με το σλόγκαν «Μένουμε Ελλάδα», αποτελεί άλλη μια δυναμική κρατική προσπάθεια για την ενίσχυση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Αλλά και στην πράξη, η κρατική καθημερινή εκπομπή σε συνεργασία με τον Ε.Ο.Τ «Μένουμε Ελλάδα» αποτελεί μια πολύ σημαντική πηγή πληροφόρησης και ενημέρωσης του κοινού και για τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και για εναλλακτικές δραστηριότητες στη φύση.

Παρόλα αυτά, το υπόλοιπο πλαίσιο για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού δείχνει να μην είναι συντονισμένο, ούτε οργανωμένο ούτε καν σχεδιασμένο. Τα τρέχοντα προγράμματα «τουρισμός για όλους» και τα «προγράμματα τρίτης ηλικίας» δεν δίνουν κανένα κίνητρο για επιλογή των ορεινών περιοχών ως προορισμούς αλλά και ούτε καν κίνητρα για μείωση της εποχικότητας (καλύτερες τιμές ή περισσότερες ημέρες διαμονής όταν επιλέγονται διακοπές για τις καθημερινές ημέρες, εκτός περιόδου τουριστικής αιχμής). Ακόμα και για το πρόγραμμα «χειμερινού τουρισμού» ισχύουν τα ίδια.

Το 2002 εν' όψη του Διεθνούς Έτους Οικοτουρισμού είχε συσταθεί από το τότε Υπουργείο Ανάπτυξης και τον Ε.Ο.Τ η Εθνική Επιτροπή Οικοτουρισμού της οποίας αγνοείται η τύχη και δεν διαδραμάτισε κάποιον σημαντικό λειτουργικό ρόλο.

Το πιο σημαντικό όμως πρόβλημα είναι ότι ακόμα δεν υπάρχει το θεσμικό πλαίσιο για την λειτουργία επιχειρήσεων που σχετίζονται με τις περισσότερες μορφές εναλλακτικού τουρισμού. Όλες οι επιχειρήσεις εμπίπτουν σε γενικότερες κατηγορίες επιχειρήσεων που λειτουργούν κυρίως με πρότυπα μαζικού τουρισμού. Οι δεσμεύσεις για τη προστασία του περιβάλλοντος είναι οι ελάχιστες, η ασφάλεια των επισκεπτών (και για αυτό θρηνήσαμε θύματα πέρυσι στον Λούσιο ποταμό), η ενημέρωση σε περιβαλλοντικά θέματα και ευαισθητοποίηση για περιβαλλοντική συμπεριφορά γίνεται κατά βούληση (για εταιρείες διεξαγωγής δραστηριοτήτων στη φύση), ενώ η πιστοποίηση επιχειρήσεων φιλικών προς το περιβάλλον (ecolabel), είναι στα σπάργανα. Την ίδια ώρα στο εξωτερικό, ακόμα και σε κάποιες αναπτυσσόμενες χώρες, το θεσμικό πλαίσιο υπάρχει και οι επιχειρήσεις αυτές έχουν ήδη δικτυωθεί, προσφέροντας επιλογές οικοτουριστικών διαδρομών και δραστηριοτήτων στους δυνητικούς επισκέπτες.

Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων

Μια μεμονωμένη προσπάθεια, προς την κατεύθυνση ενίσχυσης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, του ορεινού και εν μέρη του οικοτουρισμού αποτελεί το «Πρόγραμμα Ανοικτών Περιβαλλοντικών Τάξεων Καλλιστώ» το οποίο αφορά στην οργανωμένη επίσκεψη τριήμερης έως και πενήνήμερης διάρκειας ομάδων μαθητών σχολικής μονάδας Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μαζί με τους συνοδούς εκπαιδευτικούς, σε περιοχή ιδιαίτερου περιβαλλοντικού και οικολογικού ενδιαφέροντος. Στο πρόγραμμα αυτό έχουν εγκριθεί για το έτος 2007-2008 να πραγματοποιηθούν 722 σχολικές εκδρομές, κυρίως σε ορεινούς προορισμούς. Το πρόγραμμα αυτό λογικά έχει τις ρίζες του, στον θεσμό των χειμερινών μαθητικών εβδομάδων, με τις «πράσινες» και «λευκές» τάξεις που πραγματοποιήθηκε για μια τριετία στο παρελθόν. Δεκάδες χιλιάδες παιδιά με το πρόγραμμα αυτό,

επισκέφτηκαν για μία βδομάδα περιοχές με ιδιαίτερο περιβαλλοντικό ενδιαφέρον ή /και περιοχές οι οποίες βρίσκονται πλησίον των χιονοδρομικών κέντρων της χώρας. Οι περιοχές αυτές ήταν στο μεγαλύτερο τους ποσοστό ορεινές. Εκεί, τα πρωινά οι μαθητές ασχολήθηκαν με χειμερινά αθλήματα και ψυχαγωγικές δραστηριότητες στη φύση ή με περιηγήσεις και άλλες σχετικές με το περιβάλλον δραστηριότητες, ενώ το απόγευμα συνέχιζαν κανονικά το σχολικό τους πρόγραμμα. Παράλληλα παρακολούθησαν διαλέξεις οι οποίες αφορούσαν στην πολιτισμική ιστορία της περιοχής και επισκέφτηκαν τους χώρους που παρουσιάζουν πολιτιστικό και ιστορικό ενδιαφέρον.

Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων

Το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε, ως αρμόδιος φορέας κρίνεται ως κύριος υπεύθυνος για τη μη προστασία των οικολογικά ευαίσθητων περιοχών της Ελλάδας. Είναι αρμόδιο για την μη λειτουργία ή την υπολειτουργία των φορέων διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών. Είναι ταυτόχρονα υπεύθυνος για την μη λειτουργία ή την υπολειτουργία των περισσότερων Κέντρων Πληροφόρησης τα οποία αποτελούν και τις ελάχιστες υποδομές από αυτές που διαθέτουμε που μπορούν να εξυπηρετήσουν οικοτουρίστες και να συμβάλουν δυναμικά στην ευαισθητοποίηση και ενημέρωση των επισκεπτών.

Το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε πάντως πολύ πρόσφατα, έμμεσα αναγνώρισε την αδυναμία του να οργανώσει και να εφαρμόσει μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος, με την εξαγγελία της ίδρυσης αυτόνομου Υπουργείου Περιβάλλοντος, το τέλος του 2009, χωρίς όμως να υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος σχεδιασμός πίσω από αυτή την εξαγγελία.

Το ίδιο Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό (ΕΧΠΤ)¹ περιλαμβάνει στοιχεία για τον τουρισμό σε προστατευόμενες περιοχές, σε παραδοσιακούς οικισμούς, για πολιτισμικό τουρισμό κά που εμπεριέχουν εν μέρει κάποιες γενικές κατευθύνσεις το οποίο όμως ως συνολική εικόνα δεν παύει να προωθεί την μονοκαλλιέργεια του τουρισμού και το μοντέλο του μαζικού τουρισμού ελαχιστοποιώντας με αυτόν τον τρόπο τις δυνατότητες και προσδοκίες του περισσότερο ποιοτικού και φιλοπεριβαλλοντικού τουρισμού, δεν βάζει σαφή όρια σε περιοχές κορεσμένες τουριστικά παρά προτείνει ακόμα και εκεί την δημιουργία νέων ποιοτικών υποδομών αντί να απαιτήσει μόνο τον εκσυγχρονισμό των υφιστάμενων εγκαταστάσεων και την αναβάθμιση της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών και επιπλέον και πιο σημαντικό δεν τοποθετεί πουθενά τον παράγοντα της βούλησης, των αποφάσεων και των κατευθύνσεων που θέλει ο τοπικός πληθυσμός για το μέλλον της περιοχής του το οποίο μπορεί να διαφέρει ριζικά από το τουριστικό μοντέλο.

Υπουργείο Πολιτισμού

Ο οικοτουρισμός ή κάποιες μορφές εναλλακτικού τουρισμού δίνουν έμφαση επίσης στον πολιτισμό μιας περιοχής. Είτε αυτός αφορά μνημεία, μουσεία, ιδιαίτερη αρχιτεκτονική κτλ είτε είναι άυλος (δραστηριότητες, ήθη, έθιμα, παραδόσεις, ιστορία κόν). Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Πολιτισμός, 2000-2006 διέθετε δράσεις προβολής ανάδειξης πολιτισμικών στοιχείων και δικτύωσης τους με εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Επίσης, πρόσφατα, το Υπουργείο Πολιτισμού υποστήριξε ότι τα θέματα του περιβάλλοντος και της αειφόρου ανάπτυξης συνδέονται άρρηκτα με τον πολιτισμό. Για αυτό το λόγο σχεδίασε και έθεσε σε εφαρμογή από τον Μάιο του 2008, το νέο θεσμό «Περιβάλλον και Πολιτισμός». Ο νέος αυτός θεσμός θέλει να φέρει τους πολίτες στο πλευρό των προσπαθειών για την προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Υπουργείο Ανάπτυξης

Το υπουργείο, με το επιχειρησιακό πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα» (ΕΠΑΝ) για την προγραμματική περίοδο 2000-2006 είχε μέχρι και συγκεκριμένα μέτρα για τον οικοτουρισμό. Στο νέο πρόγραμμα το οποίο διαχειρίζεται (ΕΠΑΝ ΙΙ) για την περίοδο 2007-2013, εμπεριέχονται ενισχύσεις για τους τομείς όπως οι υπηρεσίες, εμπόριο, ο τουρισμός και ο πολιτισμός καλύπτοντας επομένως αρμοδιότητες και του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης και του Υπουργείου Πολιτισμού, αλλά δεν έχουν προσδιοριστεί ακόμα συγκεκριμένα μέτρα.

Υπουργείο Κοινωνικής Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας

Ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών χρειάζεται μια ιδιαίτερη αντιμετώπιση και πολιτικές προκειμένου όχι μόνο για να μην εγκαταλείψει την ύπαιθρο και για την δική του εσωτερική ικανοποίηση και ανάπτυξη αλλά και για την ενεργό συμμετοχή του στα εργασιακά και κοινωνικά δικαιώματα και

υποχρεώσεις. Η πολυαπασχόληση είναι ένας τρόπος και ο εναλλακτικός τουρισμός ή/και ο οικοτουρισμός ένα από τα μέσα. Το υπουργείο διαθέτει πλήθος προγραμμάτων και μέτρων από Κοινοτικού ή άλλους πόρους τα οποία μπορούν κυρίως έμμεσα να υποστηρίξουν τον ορεινό πληθυσμό και τον οικοτουρισμό (ενδεικτικά: Αρχική Εκπαίδευση και Κατάρτιση, Απασχόληση, Κοινωνικές Υπηρεσίες, συμβουλευτικές υπηρεσίες, Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις για την Ανάπτυξη Ορεινών-Μειονεκτικών Περιοχών, πρόγραμμα Equal κά).

Υπουργείο Μεταφορών και Τηλεπικοινωνιών

Μεγάλο μέρος των μικρότερων οικισμών, ιδίως σε ορεινές και απομονωμένες περιοχές, αλλά και σε μη τουριστικά νησιά ή τουριστικές περιοχές εκτός «σαιζόν», έχουν συγκοινωνιακή εξυπηρέτηση από ανεπαρκή (με 1-2 μόνο δρομολόγια την ημέρα, συχνά σε ακατάλληλες ώρες) έως ανύπαρκτη. Το πρόβλημα γίνεται ακόμη σημαντικότερο, καθώς μεγάλο μέρος του πληθυσμού αποκλείεται από τη χρήση ΙΧ λόγω ηλικίας ή οικονομικής κατάστασης, αποθαρρύνονται αρκετοί ακόμη που θα ήθελαν να ζήσουν εκεί, ενώ περιορίζονται σημαντικά οι δυνατότητες για τοπική ανάπτυξη.

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων

Το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων για να διευκολύνει την ολιγοήμερη διαμονή των πολιτών κοντά στο δάσος και να συμβάλλει όσο είναι δυνατόν στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής τους, δημιούργησε Δασικούς Περιβαλλοντικούς Οικισμούς, τα Δασικά Χωριά, σε επιλεγμένες ορεινές δασικές περιοχές της χώρας. Η πρωτοβουλία αυτή επικεντρώνεται στη δημιουργία καταλυμάτων (ξύλινα σπίτια χτισμένα σαν μικρός οικισμός) και υποδομών Πληροφόρησης του κοινού για το φυσικό περιβάλλον και ήπιας ψυχαγωγίας (μονοπάτια, θέσεις ξεκούρασης επισκεπτών- παγκάκια κτλ).

Στην κατεύθυνση ενίσχυσης και ανάπτυξης των ορεινών περιοχών το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων υλοποίησε και υλοποιεί μια σειρά προγραμμάτων Leader, τα οποία αφορούν σε αγροτουριστικές δραστηριότητες μικρής κλίμακας, οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής, που αναπτύσσονται σε αγροτικό χώρο από ανθρώπους που απασχολούνται στη γεωργία. Βασικός σκοπός του προγράμματος είναι να δώσει εναλλακτικές λύσεις στην απασχόληση των γεωργών και να βελτιώσει το εισόδημα και την ποιότητα ζωής τους. Το πρόγραμμα αυτό, δυστυχώς, παρά την οικονομική ενίσχυση των τοπικών κοινωνιών μέσω του τουρισμού όπου αυτό υλοποιήθηκε, δεν μπόρεσε να συνδέσει και να ευαισθητοποιήσει τον επισκέπτη αλλά ούτε και τον κάτοικο, στις περισσότερες περιπτώσεις, με την ανάγκη προστασίας τους ιδιαίτερου φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος και την ενεργή συμμετοχή σε δραστηριότητες. Ούτε έδωσε το πρόγραμμα τα κίνητρα και την λύση στο πρόβλημα της τουριστικής εποχικότητας.

Εκτός των προγραμμάτων Leader, για τα οποία επιγραμματικά θα αναφερθούμε ξανά στη συνέχεια, το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης προέβλεπε μέτρα ανά Πρόγραμμα που σχετιζόντουσαν άμεσα με τον οικοτουρισμό ή έμμεσα (προσθετικά) προς αυτόν.

Ενδεικτικά αναφέρουμε:

- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα». Μέτρο 2.2: Αναβάθμιση Καταλυμάτων & Ενίσχυση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων. Μέτρο 5.2: Ολοκληρωμένες δράσεις εναλλακτικού τουρισμού – Τουριστικά Αγκυροβόλια. Μέτρο 5.2.4 Δράσεις για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού. Μέτρο 5.3: Τουριστική προβολή – μείωση εποχικότητας.
- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Περιβάλλον» (ΕΠΠΕΡ ΙΙΙ). Μέτρο 8.1: Προστασία και διαχείριση βιοτόπων – οικοτόπων, προστασία ειδών, περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.
- Αγροτική Ανάπτυξη & Ανασυγκρότηση της Υπαιθρου (2000-2006). Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου. Μέτρο 7.5: Ανακαίνιση και Ανάπτυξη Χωριών- Προστασία και Διατήρηση της Αγροτικής Κληρονομιάς. Μέτρο 7.6: Διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων και των δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τη γεωργία, για να παρασχεθεί η δυνατότητα δημιουργίας πολλαπλών δραστηριοτήτων ή απόκτησης εναλλακτικών εισοδημάτων. Μέτρο 7.9: Ενθάρρυνση των τουριστικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων. Μέτρο 7.10: Προστασία του Περιβάλλοντος.
- Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER+ Μέτρο 1.2: Ενισχύσεις σε επενδύσεις- Στήριξη στην επιχειρηματικότητα. Μέτρο 1.4: Προστασία – ανάδειξη και αξιοποίηση φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.

- Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) 2000-2006. Ενδεικτικά: ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας: Μέτρο 5.6 Προστασία περιβάλλοντος. Μέτρο 5.7: Ενθάρρυνση τουριστικών – τοπικών βιοτεχνικών και άλλων δραστηριοτήτων. Μέτρο 6.2: Προστασία και ανάδειξη περιβάλλοντος. Μέτρο 6.3: Προστασία και ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέτρο 6.4 Αξιοποίηση τοπικών πόρων Μέτρο 6.5: Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις ανάπτυξης ειδικών περιοχών με συγκροτημένες και αλληλοσυμπληρούμενες δράσεις.
- INTERREG III στο οποίο μπορούσαν να ενταχθούν άμεσα ή έμμεσα δράσεις για την στήριξη του οικοτουρισμού. Ενδεικτικά, άξονας Γ., Μέτρο 3.2: Προστασία, ανάδειξη και διαχείριση φυσικού περιβάλλοντος. Μέτρο 3.3. Ανάδειξη και προβολή πολιτιστικών και τουριστικών πόρων

Ένα άλλο χρηματοδοτικό εργαλείο, που το διαχειρίζονται ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, το Ελληνικό Κέντρο Επενδύσεων (ΕΛ.Κ.Ε) και το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, με το οποίο παρέχονται ενισχύσεις στις ιδιωτικές επενδύσεις τουρισμού για την οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας, είναι ο αναπτυξιακός νόμος 3299/04.

Στο παρελθόν είχαν συνταχθεί μελέτες που παρουσίαζαν την κατάσταση στην Ελλάδα, τις ελλείψεις, το σχεδιασμό και το θεσμικό πλαίσιο που θα πρέπει να υπάρξει για να δοθούν οι βάσεις για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού. Τέτοιες μελέτες (της [WWF, 2000](#) και της [Αγροτουριστική Α.Ε., 2003](#), για παράδειγμα), φαίνεται ότι έχουν παραμείνει στις ευκαιριακές εξαγγελίες αρμοδίων ως έργα τα οποία μετά ξεχάστηκαν στα ράφια των υπουργείων.

Άλλοι κυβερνητικοί φορείς

Οι Περιφέρειες και οι Δήμοι, αλλού λιγότερο ή καθόλου και αλλού περισσότερο έχουν ευαισθητοποιηθεί και δραστηριοποιηθεί σε θέματα που αφορούν στον οικοτουρισμό, τον εναλλακτικό τουρισμό και/ή στις ορεινές περιοχές. Ενδεικτικά, για παράδειγμα, με το Πρόγραμμα Καινοτομίας Περιφέρειας Πελοποννήσου (RIPE), με τη συμβολή του Επιμελητηρίου Λακωνίας συγκροτήθηκε και λειτουργεί το Περιφερειακό Κέντρο Υποστήριξης και Ανάπτυξης του Οικοτουρισμού. Το κέντρο αυτό σε συνεργασία με ειδικούς συνεργάτες και φορείς επεξεργάζεται ένα σχέδιο στρατηγικής marketing για την προώθηση του οικοτουρισμού στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, παρέχει πληροφόρηση και συμβουλευτικές υπηρεσίες στους επιχειρηματίες του κλάδου και πολίτες, λειτουργεί ένα δικτυακό τόπο (www.ecotour.gr) για την παροχή πληροφοριών σε διεθνές επίπεδο, θα εκδώσει ένα Οδηγό Οικοτουρισμού για την Περιφέρεια και στηρίζει την συμμετοχή επιχειρήσεων της περιφέρειας σε διεθνείς τουριστικές εκθέσεις. Στον διαδικτυακό τους τόπο, παρουσιάζονται συνδυαστικά χρήσιμες πληροφορίες για τους δυνητικούς επισκέπτες όσον αφορά τις παρεχόμενες υπηρεσίες ανά περιοχή της περιφέρειας, το φυσικό περιβάλλον (ενδεικτικά: χλωρίδα, πανίδα, όρη, ποτάμια, λίμνες, γεωλογία) αλλά και τα πολιτισμικά αξιοθέατα. Πολύ σημαντικό επίσης είναι ότι μέσω του διαδικτυακού τόπου προβάλλει και ενημερώνει για τους κανόνες οικοτουριστικής συμπεριφοράς.

Ανάμεσα στα λίγα αξιόλογα παραδείγματα προσέγγισης του οικοτουρισμού, η Δημοτική Επιχείρηση «Καταρράκτες Έδεσσας» αποτελεί μια από τις πρωτοποριακές δημοτικές προσπάθειες ανάδειξης των φυσικών πολιτισμικών στοιχείων που δομούν την συνολική εικόνα του νομού Πέλλας. Από το 1993 η Δημοτική Επιχείρηση ασχολείται με τον τουρισμό, πολιτισμό, τις αθλητικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες στη φύση, την τοπική και κοινωνική ανάπτυξη δημιουργώντας ανάλογους τομείς και επιμέρους δράσεις. Η στελέχωσή της με επιστημονικό δυναμικό της περιοχής της έχει δώσει δυνατότητες ανάπτυξης, με ευρωπαϊκά προγράμματα, διοργάνωση συνεδρίων, λειτουργία τουριστικού γραφείου πληροφοριών και ενός διαδικτυακού τόπου που ανανεώνεται συστηματικά (www.edessacity.gr). Το Κέντρο Ενημέρωσης Υγροτόπου Αγρά – Βρυττών – Νησιού προσθέτει μια επιπλέον οικοτουριστική χροιά στους επισκέπτες της περιοχής ευαισθητοποιώντας τους και ενημερώνοντας τους για το φυσικό περιβάλλον.

Αναπτυξιακές Εταιρείες

Οι αναπτυξιακές εταιρείες, λιγότερο ή περισσότερο έχουν ασχοληθεί με τον τομέα που αφορά στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Κάποιες από αυτές, λόγω της ιδιαίτερης ευαισθητοποίησης τους στο θέμα και σε συνδυασμό με το αξιόλογο φυσικό περιβάλλον της περιοχής δράσης τους, έχουν αναπτύξει μεταξύ άλλων σημαντικές προσπάθειες στην κατεύθυνση της ανάπτυξης του οικοτουρισμού

στις ορεινές περιοχές. Μια από τις πρώτες Αναπτυξιακές Εταιρείες που ασχολήθηκαν πιο εξειδικευμένα με τον οικοτουρισμό, είναι η Αναπτυξιακή Εταιρεία Καρδίτσας (ΑΝ.ΚΑ. Α.Ε). Στηριζόμενη σε ευρωπαϊκά προγράμματα LIFE (1993 – 1997 & 1999 – 2003), ΕΠΠΕΡ (1995 – 2000), Ε.Τ.Ε.Ρ.Π.Σ (2003 – 2004) και Interreg (2006 – 2008) επιχείρησε να δημιουργήσει ένα πλαίσιο προστασίας και ανάδειξης της περιοχής Λίμνης Ταυρωπού (Λίμνη Ν. Πλαστήρα) και σε συνδυασμό με άλλα προγράμματα (Ο.Π.Α.Α.Χ, Leader II, Leader+), προώθησε τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και τον οικοτουρισμό στην περιοχή. Φτιάχτηκαν υποδομές περιβαλλοντικής προστασίας και προβολής μεταξύ των οποίων ξεχωρίζει το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Έρευνας & Ενημέρωσης Νεοχωρίου, καθώς και ο Βοτανικός Κήπος Νεοχωρίου για την προώθηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ενημέρωσης και έρευνας για την ευρύτερη περιοχή. Πάγια Στρατηγική για την ΑΝ.ΚΑ. Α.Ε. είναι η προώθηση των ενεργειών για την ίδρυση του Ειδικού Φορέα Διαχείρισης της περιοχής (η οποία ανήκει στο Δίκτυο Natura 2000) αν και, προς το παρόν τουλάχιστον, η Τοπική Αυτοδιοίκηση δεν έχει πειστεί πλήρως για τη σημασία ενός τέτοιου φορέα, ώστε να επισπεύσει τις ενέργειες για την ίδρυσή του. Επιπλέον όμως, αξίζει να σημειωθεί ότι η γενικότερη αναπτυξιακή πορεία της περιοχής κινδυνεύει σήμερα να φύγει «έξω» από το πλαίσιο του οικοτουρισμού, κυρίως εξαιτίας της καθυστέρησης εφαρμογής των περιβαλλοντικών νόμων (Προεδρικό Διάταγμα για την προστατευόμενη περιοχή) και περιορισμών (φέρουσα ικανότητα) στην περιοχή.

Μια επίσης αξιόλογη προσπάθεια προστασίας και ανάδειξης ορεινής περιοχής και υποστήριξης οικοτουριστικών δραστηριοτήτων έχει εφαρμόσει η Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνωνας Α.Ε, που δραστηριοποιείται στην Νοτιοανατολική Λακωνία και Αρκαδία. Η προσπάθεια αυτή αφορά στην θεσμοθέτηση του «Οικολογικού Πάρκου Πάρνωνας- Υγροτόπου Μούστου» και στη δημιουργία φορέα διαχείρισης για τη προστασία, διαχείριση και ανάδειξη της περιοχής του Όρους Πάρωνα και του Υγροτόπου Μούστου, με στόχο την αρμονική συνύπαρξη του περιβάλλοντος και των ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

Μη κυβερνητικές οργανώσεις

Η WWF Ελλάς μπορεί να θεωρηθεί πρωτοπόρος σε θέματα οικοτουρισμού για την Ελληνική πραγματικότητα. Πλήθος μελετών, εκδόσεων και ημερίδων αλλά και εφαρμογές οικοτουριστικών προγραμμάτων στην πράξη αντικατοπτρίζουν την ευαισθητοποίηση της σε θέματα τα οποία αφορούν στον οικοτουρισμό. Συμπληρωματικά άλλωστε, οι περισσότερες δράσεις της WWF Ελλάς, εμπίπτουν στο πλαίσιο της οικοτουριστικής συμπεριφοράς, καθώς έχει ενεργή δράση στην προστασία του περιβάλλοντος, την περιβαλλοντική εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση και ενθαρρύνει την συμμετοχική διαδικασία στη λήψη και εφαρμογή αποφάσεων. Συγκεκριμένες δράσεις της Οργάνωσης, όπως αυτές στην Δαδιά και στις Πρέσπες για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού, την καθιστούν από τους λίγους φορείς με εμπειρία και επιστημονικό υπόβαθρο σε θέματα περιβαλλοντικής προστασίας, διατήρησης του κοινωνικού ιστού και οικοτουριστικής ανάπτυξης. Πάντως, παρά τα θετικά αποτελέσματα, για παράδειγμα από την ανάπτυξη του οικοτουρισμού στο Δάσος της Δαδιάς, σημαντικά προβλήματα εξακολουθούν να υπάρχουν στην περιοχή και εναπόκεινται κυρίως στη μη λειτουργία διαχειριστικού φορέα στην Προστατευόμενη Περιοχή με αρμοδιότητα και τον οικοτουρισμό, στην ανάγκη δημιουργίας ενός πιο ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης των επισκεπτών, στην μη ενεργή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας σε πολλές περιπτώσεις, και στην ανάγκη καθιέρωση μηχανισμού επιστροφής των εσόδων από τον οικοτουρισμό στην προστασία του περιβάλλοντος.

Περιβαλλοντικοί και πολιτισμικοί Σύλλογοι- Οργανώσεις

Μια σημαντική Ελληνική προσπάθεια, παγκοσμίως αναγνωρισμένη και καταξιωμένη, στην Ελλάδα δυστυχώς λιγότερο γνωστή, είναι το Διεθνές Δίκτυο ECOCLUB (www.ecoclub.com). Ιδρύθηκε το 1999 και είναι ένα δίκτυο για τον οικολογικό τουρισμό/ οικοτουρισμό το οποίο αποτελείται από μέλη, -ιδιώτες και οργανισμούς- σε περισσότερες από 80 χώρες του κόσμου. Το ECOCLUB ασχολείται με την οικολογική αλλαγή στον τουριστικό τομέα, προωθώντας και υποστηρίζοντας την φιλοσοφία και τις οικοτουριστικές πρακτικές παγκοσμίως, δικτυώνοντας και συμμετέχοντας σε σημαντικές τουριστικές πολιτικές και διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε συνέδρια. Προβάλλει τις περιβαλλοντικά φιλικές επιλογές διακοπών και τις σχετικές τους υπηρεσίες και στηρίζει τους συμμετέχοντες και τους ερευνητές προσφέροντας τους εξειδικευμένα νέα του οικοτουριστικού τομέα, δικτύωση, πληροφορίες για εκδηλώσεις, νέες εκδόσεις, χρηματοδοτικές ευκαιρίες, συμβουλές κ.ά.

Σε πολύ μικρότερη κλίμακα και με τοπικό χαρακτήρα υπάρχουν κάποιοι σύλλογοι και οργανώσεις που έχουν υιοθετήσει την οικοτουριστική συμπεριφορά στον τρόπο λειτουργίας τους. Είναι μικρές και τοπικές κυρίως οργανώσεις, όπως για παράδειγμα ο Ορειβατικός Σύλλογος της Βέροιας VERMOUNT ADVENTURE CLUB ο οποίος έχει ως σκοπό να φέρει νέους ανθρώπους σε επαφή με τη ζωή στο βουνό και τη διάδοση της ιδέας της προστασίας του περιβάλλοντος. Στον διαδικτυακό τους τόπο έχουν αναρτήσει μεταξύ άλλων και κανόνες οικοτουρισμού για την προστασία του περιβάλλοντος.

Τοπικές επιχειρήσεις καταλυμάτων και εστίασης- Τοπικοί Συνεταιρισμοί

Ελάχιστες είναι οι επιχειρήσεις στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας οι οποίες διαθέτουν οικοτουριστικό χαρακτήρα, με ποιοτικές υπηρεσίες, φιλικές προς το περιβάλλον και την τοπική αρχιτεκτονική και προσφέροντας παράλληλα στον επισκέπτη ενημέρωση και ευαισθητοποίηση για το ορεινό φυσικό περιβάλλον και τον τοπικό πολιτισμό. Τα ισχύοντα χρηματοδοτικά προγράμματα για τις λεγόμενες αγροτουριστικές μονάδες, δεν δεσμεύουν τους ωφελούμενους να ακολουθήσουν τέτοιου είδους οδηγίες, με αποτέλεσμα οι λίγες μεμονωμένες περιπτώσεις επιχειρήσεων οι οποίες διαθέτουν οικοτουριστικά χαρακτηριστικά να αποτελούν πρωτοβουλίες ευαισθητοποιημένων ατόμων οι οποίοι μάλιστα αντιμετώπισαν θεσμικά προβλήματα για την δημιουργία και λειτουργία των επιχειρήσεων τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, είναι ότι όταν ένας παραδοσιακός ξενώνας θέλει να προσφέρει για πρωινό προϊόντα ίδιας παραγωγής και παραδοσιακά (ζυμωτό ψωμί, δικά τους γαλακτοκομικά προϊόντα, μέλι κτλ), υπάρχει θεσμικό πρόβλημα και ο επιχειρηματίας καλείται αν θέλει να είναι σύμφωνος με το νόμο να πρέπει να βγάλει και άδεια αγρότη/ μεταποιητή προκειμένου να τιμολογούνται τα προϊόντα του τα οποία ο ίδιος θεωρητικά τα αγοράζει ως επιχειρηματίας για να τα πουλήσει στο πρωινό που θα προσφέρει στους πελάτες του.

Εκπαιδευτικά Ιδρύματα- Ερευνητικές Μονάδες

Αρκετοί καθηγητές και ερευνητές από Πανεπιστημιακά Ιδρύματα (ενδεικτικά: Πανεπιστήμιο Κρήτης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), έχουν ασχοληθεί σε ερευνητικό επίπεδο με τον οικοτουρισμό. Το Τμήμα Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, διαθέτει στο προπτυχιακό του πρόγραμμα ειδικό μάθημα για τον οικοτουρισμό, ενώ σε διατμηματικό επίπεδο η έννοια του οικοτουρισμού εμπεριέχεται σε διαλέξεις γενικών μαθημάτων και άλλων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Εκπαιδευτικά ιδρύματα και ερευνητικά κέντρα, έχουν σε ορισμένες περιπτώσεις οργανώσει σχετικές ημερίδες-συνέδρια με τον οικοτουρισμό (π.χ Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων – Υγροτόπων Ε.Κ.Β.Υ).

Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Τα ΜΜΕ, σε πολλές περιπτώσεις προωθούν τα ταξίδια σε ορεινές περιοχές για παράδειγμα με ένθετα σε εφημερίδες, με ντοκιμαντέρ και ειδικά αφιερώματα. Παρόλα αυτά, η ενημέρωση για φιλοπεριβαλλοντική συμπεριφορά ή/και για κανόνες οικοτουριστικής συμπεριφοράς η ενημέρωση και πληροφόρηση που δίνεται είναι ελάχιστη και θα λέγαμε ότι τώρα ξεκινάει δειλά – δειλά. Παράλληλα όμως, το μεγαλύτερο μέρος των εκπομπών και των διαφημίσεων, κατευθυνόμενο από μεγάλες εταιρείες, προωθεί τον καταναλωτισμό και τα υλικά αγαθά, διαμορφώνοντας πολίτες οι οποίοι αγωνίζονται για οικονομική κυρίως ευημερία, βάζοντας το περιβάλλον, τις παραδόσεις και την κοινωνική και πολιτισμική ζωή σε δεύτερη μοίρα.

Ταξιδιωτικά γραφεία

Τα ταξιδιωτικά γραφεία, στη μεγαλύτερη πλειοψηφία συνεργάζονται με ξενοδοχεία και προορισμούς μαζικού τουρισμού, καθώς εκεί τα περιθώρια κέρδους και η ζήτηση είναι μεγαλύτερη. Σε μεμονωμένες περιπτώσεις, λειτουργούν ταξιδιωτικά γραφεία, που ασχολούνται με τον εναλλακτικό τουρισμό και πολύ λίγα από αυτά, ευαισθητοποιούν τους πελάτες τους για την προστασία του περιβάλλοντος.

Τοπικός Πληθυσμός

Ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών, παρά το γεγονός ότι για δεκάδες χρόνια, είχε υιοθετήσει μια φιλοπεριβαλλοντική συμπεριφορά από γενιά σε γενιά μέσα από τις παραγωγικές του δραστηριότητες και την καθημερινότητα του, φαίνεται πολύ συχνά ότι όταν πρέπει συνειδητά να επιλέξει, προτιμάει

πια το γρήγορο οικονομικό κέρδος, από μια πιο ολοκληρωμένη και μακροπρόθεσμη προσέγγιση. Επιπλέον, πολλές φορές, επειδή οι αποφάσεις έρχονται εκ των άνω και χωρίς τις κατάλληλες διαβουλεύσεις, ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών, οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών αντιδρούν παράλογα σε περιβαλλοντικά προγράμματα προστασίας περιοχών, μη μπορώντας να κατανοήσουν ότι μακροπρόθεσμα, το καθεστώς αυτό θα ευνοήσει τις περιοχές τους.

Συνοψίζουμε λοιπόν στο ότι μεμονωμένες περιπτώσεις κάποιας ευρείας μορφής εφαρμοσμένου οικοτουρισμού υπάρχουν. Και μελέτες κάποιων τέτοιων περιπτώσεων έχουν γίνει. Αποσπασματικές κυβερνητικές προσπάθειες και άλλων φορέων επίσης υπάρχουν. Εθνικά και κοινοτικά προγράμματα

τα οποία θα μπορούσαν να χρηματοδοτήσουν οικοτουριστικές δράσεις επίσης διαθέτουμε. Κάποιες μελέτες και σχεδιασμοί επί χάρτου επίσης έχουν γίνει. Το πλαίσιο, ο συντονισμός, η ολοκληρωμένη προσέγγιση και οι αντίστοιχες εφαρμογές δεν υπάρχουν. Και χωρίς το πλαίσιο αυτό κάθε προσπάθεια θα στέκεται μετέωρη στο κενό να βρει την τύχη της υπό το εκάστοτε καθεστώς ερμηνείας που θα δώσουν οι ενδιαφερόμενοι και οι συμμετέχοντες σε ένα οικοτουριστικό πλαίσιο σχεδιασμού και υλοποίησης το οποίο δεν στηρίζεται θεσμικά.

Ο οικοτουρισμός πάντως δεν θα μπορέσει με την στενή του έννοια να θεωρηθεί ότι υπάρχει στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας, εφόσον πρώτα από όλα δεν θεσμοθετηθούν και λειτουργήσουν οργανωμένα και υπεύθυνα οι φορείς διαχείρισης των Προστατευόμενων Περιοχών.

Τοπικά προϊόντα, ορεινή Αρκαδία.

2. Προτάσεις

Η ανάπτυξη του οικοτουρισμού στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας παρουσιάζει σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα σε σχέση με άλλες χώρες, χάρη στην ύπαρξη της μεγάλης ποικιλίας αξιόλογων φυσικών και πολιτισμικών πόρων που βρίσκονται διάσπαρτα σε όλη την ορεινή ελληνική επικράτεια. Ωστόσο, λόγω –μεταξύ άλλων- έλλειψης οργάνωσης, ενημέρωσης και εκπαίδευσης του τοπικού πληθυσμού και των δυνητικών επισκεπτών, λόγω σημαντικής καθυστέρησης θεσμοθέτησης και υλοποίησης προγραμμάτων για την διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών και λόγω της προχειρότητας σχεδιασμού αναπτυξιακών προγραμμάτων για τον εναλλακτικό τουρισμό, η σημερινή εικόνα είναι κάθε άλλο παρά ικανοποιητική ή τουλάχιστον δεν έχει να κάνει με τον οικοτουρισμό για τον οποίο μιλάμε σε αυτό το κείμενο, αλλά για κάποιας άλλης μορφής τουρισμό.

Και για να ξεκινήσει σταδιακά η αλλαγή του τουριστικού πλαισίου στον ορεινό χώρο, θα πρέπει πρώτα από όλα οι ίδιοι οι κάτοικοι των περιοχών αυτών, να ευαισθητοποιηθούν ώστε να συμμετάσχουν ενεργά στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση εγχειρημάτων συμβατών με το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο διαβιών. Ο τοπικός πληθυσμός θα πρέπει να αποφασίσει το μέλλον της ορεινής περιοχής του, τους τομείς των δραστηριοτήτων που θέλει να ασκεί και να το συντηρούν, και αν και εφόσον ο οικοτουρισμός είναι μια από τις κατευθύνσεις που επιλέξει τότε να ενεργοποιηθεί μια διαδικασία εκ των κάτω ανάπτυξης (bottom up) προς αυτή την κατεύθυνση.

Μάλιστα, όπως υποστηρίζεται εάν ο σχεδιασμός δεν περιλαμβάνει την συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού, τότε ο οικοτουρισμός δεν θα έχει επιτυχία και μάλιστα ίσως έχει επιζήμιες συνέπειες για τις τοπικές κοινωνίες (Ziffer, 1989). Πώς όμως θα διασφαλιστεί ότι οι τοπικές κοινωνίες επωφελοούνται από την ανάπτυξη του τουρισμού και ότι η ανάπτυξη βοηθά στην προστασία και

διατήρηση του φυσικού και πολιτισμικού πλούτου σε αυτές τις ορεινές περιοχές, χωρίς να τις θέτει σε κίνδυνο (Kloiber, 2007);

Στις οικολογικά ευαίσθητες και αξιόλογες ορεινές περιοχές, οι οποίες περιλαμβάνουν συχνά και προστατευόμενες περιοχές, τα μέτρα τα οποία θα πρέπει να ληφθούν προκειμένου να δημιουργηθεί το κατάλληλο πλαίσιο οικοτουρισμού είναι αλληλένδετα μεταξύ τους και αλληλοεξαρτούμενα από άλλες βαθύτερες συνιστώσες της ολοκληρωμένης ανάπτυξης.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την υλοποίηση οικοτουριστικής ανάπτυξης στις ορεινές περιοχές είναι επίσης η ενεργοποίηση των φορέων διαχείρισης των ορεινών περιοχών, προϋπόθεση την οποία η Ελλάδα δεν την έχει. Έτσι, ιδεατά θα λέγαμε, ότι είναι σημαντικό για την διαχείριση προστατευόμενων περιοχών και οικοτουριστικών επισκεπτών η συνεργασία και ο συντονισμός της τοπικής κοινωνίας και των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής με τον φορέα διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής και των ομάδων ενδιαφερομένων που εμπλέκονται σε κάθε περιοχή, όπως:

- Εργαζόμενοι στις προστατευόμενες περιοχές
- Εθελοντές
- Ιδιοκτήτες γης (εντός και εκτός της περιοχής)
- Αρμόδια Υπουργεία της Κυβέρνησης
- Κυβερνητικοί φορείς
- Ιδιωτικές επιχειρήσεις της περιοχής
- Τοπικοί συνεταιρισμοί
- Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
- Περιβαλλοντικοί και πολιτισμικοί σύλλογοι
- Αναπτυξιακές Εταιρείες
- Σύμβουλοι και δικηγόροι
- Τοπικές επιχειρήσεις καταλυμάτων και εστίασης
- Εταιρείες διεξαγωγής δραστηριοτήτων στη φύση
- Ταξιδιωτικά γραφεία (tour operators)
- Εκπαιδευτικά ιδρύματα
- Ερευνητικές Ομάδες
- Μέσα μαζικής ενημέρωσης

(προσαρμογή από Eagles et al., 2002)

Για την εφαρμογή ενός διαχειριστικού σχεδίου σημαντική θέση κατέχει και ο επισκέπτης, χωρίς την συμβολή, ευαισθησία και συνεργασία του οποίου δεν μπορεί να επέλθει το επιθυμητό αποτέλεσμα στην προστατευόμενη περιοχή.

Η συνεργασία και ο συντονισμός των ενεργειών των παραπάνω εμπλεκόμενων ομάδων σε μια ορεινή περιοχή είναι μέγιστης σημασίας, παρόλο που τα κίνητρα και οφέλη της κάθε ομάδας διαφέρουν. Μόνο με συλλογικό όραμα, οργάνωση και συντονισμένες δράσεις μπορεί να αναπτυχθεί οικοτουρισμός στις ορεινές περιοχές και όχι μόνο. Για αυτό τον λόγο, προτείνεται η συγκρότηση ενός φορέα πρωτοβουλίας Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης (Ρόκος, 2001) για κάθε ορεινή περιοχή που θα συγκροτείται από εκπροσώπους των παραπάνω εμπλεκόμενων φορέων.

Η Παιδεία, η εκπαίδευση, η ευαισθητοποίηση του συνόλου του πληθυσμού και του τοπικού πληθυσμού σε θέματα περιβαλλοντικά, κοινωνικά, πολιτισμικά και την ανάδειξη του ρόλου των ορεινών περιοχών, είναι η λέξη κλειδί για το έναυσμα των διαδικασιών προώθησης της ανάπτυξης του οικοτουρισμού. Είναι με άλλα λόγια η εκπαίδευση η συμβατή με την Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη κοινωνική ανάπτυξη, που προϋποθέτει σχολεία όλων των βαθμίδων με δομές, λειτουργίες, προγράμματα και περιεχόμενα σπουδών τα οποία να διασφαλίζουν ότι η διαμόρφωση της μέσης κοινωνικής συνείδησης και της κοινωνικής δυναμικής δε θα εγκαταλείπεται στις ορέξεις των κυρίαρχων επιλογών των πολυεθνικών εταιρειών, όπως αυτές θα εκλογικεύονται από τα υπηρετικά τους μέσα μαζικής ενημέρωσης και τα ισοπεδωτικά πρότυπα πολιτισμικής και πολιτικής ομογενοποίησης των ανθρωπίνων κοινωνιών που συμφέρουν τις αγορές τους. (Ρόκος, 2000).

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση, θα πρέπει να διδάσκεται σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης και να είναι σχεδιασμένη κατάλληλα ώστε να αντιπαραθέτει μεταξύ άλλων τα προβλήματα που έχει προκαλέσει η αστικοποίηση, η ερήμωση των ορεινών περιοχών, η εντατικοποίηση των καλλιεργειών, η ρύπανση του περιβάλλοντος, η αλόγιστη σπατάλη των φυσικών πόρων, η άναρχη δόμηση σε όλα τα μήκη και πλάτη της Ελλάδας κ.ο.κ. Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί για την διατήρηση της μοναδικότητας του ορεινού φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος και την σημαντικότητα των ανθρώπων που διαβιούν εκεί. Δια βίου εκπαίδευση των κατοίκων των ορεινών περιοχών με λύσεις και συμβουλές σε προβλήματα κοινωνικό οικονομικής και περιβαλλοντικής φύσης τα οποία αντιμετωπίζουν ή θα αντιμετωπίσουν στο μέλλον και ενθάρρυνση για τη συνέχιση παραδοσιακών ασχολιών αλλά και για την ενσωμάτωση στην καθημερινή τους ζωή εργαλείων που θα βελτιώσουν τη ζωή τους (τεχνολογία, ενημέρωση και μέσω διαδικτύου, εργασία μέσω διαδικτύου, πιστοποιημένα προϊόντα κ.ο.κ.). Το εκπαιδευτικό υλικό τόσο για τους μαθητές όσο και για τους μεγαλύτερους θα πρέπει να περιέχει συγκεκριμένες μελέτες περιπτώσεων και παραδείγματα βέλτιστων πρακτικών από την Ελλάδα και τον κόσμο. Γιατί μόνο αφού ευαισθητοποιηθεί ο κάτοικος των ορεινών περιοχών και ο δυνητικός επισκέπτης των ορεινών περιοχών μόνο τότε μπορεί σταδιακά και υπό πολλές άλλες προϋποθέσεις να δημιουργηθεί το πλαίσιο για οικοτουρισμό στις ορεινές περιοχές σε κλίμακα μετρήσιμη, και όχι σαν αυτή που συναντάμε στην σημερινή ελληνική πραγματικότητα.

Ο οργανωμένος τρόπος προκήρυξης και σχεδιασμού του «Προγράμματος Ανοικτών Περιβαλλοντικών Τάξεων Καλλιστώ» ελπίζουμε να αποτελέσει μια καλή αρχή για την υλοποίηση του προγράμματος και για την συνέχιση και καθιέρωση του σε ετήσια βάση¹, συμβάλλοντας σταδιακά και ουσιαστικά στο ξαναζωντάνεμα των ορεινών περιοχών και στην ενίσχυση του εισοδήματος του τοπικού πληθυσμού, στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου εκτός Σαββατοκύριακων και θερινών μηνών και στη δημιουργία περιβαλλοντικής συνείδησης στη νέα γενιά.

Άλλωστε, η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί μόνο όταν οι ανθρώπινες κοινωνίες αποκτήσουν την πεποίθηση και διαμορφώσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις ατομικής και συλλογικής μόρφωσης, βούλησης και δράσης όλων των πολιτών τους, να αξιοποιήσουν την επιστημονική και διεπιστημονική μεθοδολογία, την τεχνολογική πρόοδο, την εργασία, τη δημιουργικότητα και τη φαντασία τους, με βάση τις πανανθρώπινες αξίες της ειρήνης, της δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης, της πολιτικής οικονομικής και κοινωνικής δημοκρατίας και ηθικής, της δημιουργικής άμιλλας, του μέτρου και του σεβασμού στη φύση και τους πολιτισμούς των ανθρώπων, για μια καλύτερη ζωή σ' έναν καλύτερο κόσμο. (Ρόκος, 2001).

Στην Ελλάδα ο ορεινός χώρος πέρασε δυστυχώς, σταδιακά, από την φάση της μη-ύπαρξης του σε κάθε αναπτυξιακό πρόγραμμα των δεκαετιών του '70 και του '80, στη φάση της αποσπασματικής ανάπτυξης, από τα μέσα της δεκαετίας του '90. Και έτσι, ακόμα και τα ελάχιστα ψήγματα ήπιων προγραμμάτων και επεμβάσεων για τη συγκράτηση του πληθυσμού και την επιβίωση της άγριας φύσης του, εκτελούνται μεμονωμένα και αποσπασματικά δίχως διάθεση κεντρικού ή περιφερειακού σχεδιασμού και χωρίς προοπτική διεπιστημονικής προσέγγισης (Τσίπρας, 2001). Θα πρέπει να γίνει άμεσα επανασχεδιασμός προγραμμάτων και κυβερνητικής πολιτικής, σε συνεργασία με όλα τα εμπλεκόμενα υπουργεία και φορείς ώστε να δημιουργηθεί ένα σχέδιο προς μια κατεύθυνση τουρισμού περισσότερο φιλικού προς το περιβάλλον, τον άνθρωπο, τον πολιτισμό. Στην κατεύθυνση αυτή θα πρέπει να επαναπρογραμματιστεί η πολιτική για τις υποδομές και το σύστημα Υγείας των ορεινών περιοχών, της ενέργειας, της πρόσβασης, την διευκόλυνση και σύγχρονες τεχνολογικές εφαρμογές στις ορεινές περιοχές (τηλεϊατρική, τηλεεργασία κ.α), της ανεργίας και της πολυαπασχόλησης και την κατάλληλη προβολή και διαφήμιση των ορεινών περιοχών όπου απαιτείται (ή το αντίθετο-demarketing-, αν οι περιοχές αυτές κινδυνεύουν να αλλοιωθούν είτε περιβαλλοντικά είτε/και πολιτισμικά από την συσσώρευση επισκεπτών). Θα πρέπει για τα παραπάνω να υπάρχει ένας διαρκής συντονισμός και αξιολόγηση και να βρεθεί τρόπος τήρησης βάσης δεδομένων με στατιστικά στοιχεία προκειμένου να είναι μετρήσιμα τα αποτελέσματα.

Ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, θα μπορούσε να συμπεριλάβει στα προγράμματα του ειδικές ενότητες για οικοτουρισμό ή έστω κίνητρα για εναλλακτικό τουρισμό και ορεινό. Για παράδειγμα, τα προγράμματα Κοινωνικού Τουρισμού (π.χ το τρέχον πρόγραμμα Τουρισμός για όλους), θα μπορούσε να ενθαρρύνει την μείωση της εποχικότητας, 'χαρίζοντας' περισσότερες ημέρες διακοπών στους δικαιούχους εφόσον επιλέξουν διακοπές σε περιόδους όχι τουριστικής αιχμής. Θα μπορούσε

¹και να μην σταματήσει όπως το πρόγραμμα των λευκών και πρασίνων τάξεων, λόγω οικονομικών, νομικών, πολιτικών και λειτουργικών προβλημάτων και συγκυριών

ταυτόχρονα να παίξει συντονιστικό και υπεύθυνο ρόλο ενεργοποιώντας την Εθνική Επιτροπή Οικοτουρισμού και δίνοντάς της σημαντικές αρμοδιότητες.

Ιδιαίτερη μέριμνα θα πρέπει να δοθεί στις ορεινές προστατευόμενες περιοχές για τις οποίες θα πρέπει να ληφθούν μέτρα προστασίας, που να ξεπερνάνε τα όποια γραφειοκρατικά και λειτουργικά εμπόδια και να εφαρμοστούν ειδικά μέτραⁱⁱ.

Από αυτή και μόνο την αναγραφή των βασικών μέτρων που θα πρέπει να εφαρμοστούν προκειμένου ο οικοτουρισμός να αποτελέσει μια κατεύθυνση ενδυνάμωσης της ορεινής τοπικής κοινωνίας και προστασίας των ευαίσθητων οικοσυστημάτων στα οποία διαβιούν, φαίνεται ξεκάθαρα η απόκλιση του τουρισμού των ορεινών περιοχών της Ελλάδας από ένα τέτοιο μοντέλο. Για ποια από τα κάτω προς τα πάνω ανάπτυξη να μιλήσουμε όταν πολλά ορεινά χωριά έχουν ερημώσει; Για ποια ενίσχυση του τοπικού πληθυσμού όταν οι υποδομές καταλυμάτων σε πολλές περιπτώσεις αποτελούν επενδύσεις μη τοπικών επιχειρηματιών; Για ποια εφαρμογή μέτρων να μιλήσουμε όταν οι φορείς διαχείρισης των προστατευόμενων μας περιοχών βρίσκονται μόνο – στην καλύτερη περίπτωση – στα χαρτιά; Για ποια οργάνωση και τήρηση ωραρίου επίσκεψης και για ποιον περιορισμό δραστηριοτήτων που επιδρούν στο περιβάλλον μιας προστατευόμενης περιοχής, όταν δεν υπάρχει καν φύλαξη; Για ποια φύλαξη, όταν δεν υπάρχει καν οριοθέτηση ζωνών προστασίας; Για ποιον σχεδιασμό, εφαρμογή και υλοποίηση οικοτουριστικών προγραμμάτων όταν δεν υπάρχουν καν στατιστικά στοιχεία που να μας προσδίδουν τις τάσεις, τις αδυναμίες, τα αποτελέσματα;

Ο 'οικοτουρισμός' των αναπτυξιακών προγραμμάτων και των επενδύσεων στην ορεινή Ελλάδα του 2008, δυστυχώς στη μεγαλύτερη πλειοψηφία του δεν αποτελεί παρά μια υπόσταση του αναπτυξιακού μύθου της βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης.

Δραστηριότητες στη φύση, Παρνασσός

Επίλογος

Η ανάπτυξη του οικοτουρισμού στις ορεινές περιοχές, θα πρέπει να αφήνει πίσω της τις ευκαιριακές, μερικές και αποσπασματικές λογικές ενεργειών, δράσεων και έργων μονοδιάστατης και εξαντλητικής αξιοποίησης / «εκμετάλλευσης» των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας της ορεινής περιοχής και θα πρέπει, αντίθετα, να έχει ως στόχο το ξαναζωντάνεμα της, της επιδίωξη ολικής ποιότητας σε κάθε φάση της αναπτυξιακής διαδικασίας και από όλους όσους εμπλέκονται (Ρόκος, 2000).

Αυτό που πρέπει να γίνει αντιληπτό από όλους, είναι ότι δεν είναι οικοτουρισμός τα 'βαφτισμένα' οικοτουριστικά ξενοδοχεία που ξεφύτρωσαν ως καινοτόμα στο όνομα της βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης και αναπαράγουν σε μικρότερη κλίμακα (ή και σε εξίσου μεγάλη) τα πρότυπα του μαζικού τουρισμού με την προσθήκη μιας οικολογικής χροιάς κατ' όνομα και μιας παραδοσιακής υπόστασης σύμφωνα με τις προσαγές της μόδας. Δεν είναι οικοτουρισμός η επίσκεψη σε ένα ορεινό παραδοσιακό χωριό για φαγητό και επίσκεψη στη καλύτερη περίπτωση σε κάποιο μουσείο. Δεν είναι οικοτουρισμός ούτε η πεζοπορία σε κάποιον για παράδειγμα Εθνικό Δρυμό εάν δεν περιλαμβάνει κατά ένα μέρος εκπαίδευση και ενημέρωση και εάν στο τέλος της ημέρας ο επισκέπτης γυρίσει στο σπίτι του χωρίς να έχει υποστηρίξει τον τοπικό πληθυσμό οικονομικά, με τις υπηρεσίες που δύναται αυτός να του προσφέρει (διαμονή, διατροφή, παραδοσιακά προϊόντα και λοιπές υπηρεσίες εμπορίου) ή εάν ο επισκέπτης αφήσει στη διάρκεια της πεζοπορίας ευδιάκριτα στοιχεία της μη ευαισθητοποίησης του για τη προστασία του φυσικού περιβάλλοντος (σκουπίδια, όχληση της πανίδας κτλ).

Και τα παραδείγματα αυτά, θα μπορούσαν να είναι πολλά ακόμα για να γίνει κατανοητός **ο στενός όρος οικοτουρισμού** για τον οποίο είναι σκόπιμο να μιλάμε, γιατί **ο 'ευρύς' οικοτουρισμός δεν αποτελεί τελικά παρά μόνο μια έκφραση μικρογραφίας του μαζικού τουρισμού σε περιοχές που έχουν (ακόμα) μοναδικό φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον**. Ο 'ευρύς' οικοτουρισμός της βιώσιμης ανάπτυξης και των 'οικοτουριστικών' και 'αγροτουριστικών' επενδύσεων θα πρέπει σύντομα να γίνει αντιληπτό ότι μπορεί να οδηγήσει σε καταστροφικές και μη αντιστρεπτές συνέπειες για το φυσικό περιβάλλον και την επιτάχυνση των διαδικασιών αλλοίωσης του τοπικού πολιτισμού.

Ας αφήσουμε λοιπόν οι 'εκ των άνω' και οι 'εκτός' τις ορεινές περιοχές ήσυχες, πριν τις λεηλατήσουμε, να βρουν τον δρόμο τους όταν και εφόσον ο τοπικός πληθυσμός και ο επισκέπτης συνειδητά το επιλέξουν και όταν θα έχει δημιουργηθεί το θεσμικό πλαίσιο που θα τους στηρίξει.

Βιβλιογραφία

- Αγροτουριστική Α.Ε, *Ανάπτυξη Οικοτουριστικών Διαδρομών και Προορισμών*, 2003, Draft, Υπουργείο Ανάπτυξης, Γενική Γραμματεία Τουρισμού, Αθήνα, 2003
- Αγροτουριστική Α.Ε *Εθνικός Σχεδιασμός για την οργάνωση και ανάπτυξη του οικοτουρισμού (master plan)*. Α' φάση, Αθήνα, 2003
- Δολόγλου Ν., *Οικοτουρισμός και προστασία περιβάλλοντος*, πρακτικά σεμιναρίου: Προγράμματος επιμόρφωσης επαγγελματιών και στελεχών τουρισμού στην Αλβανία- Εκδόσεις και λευκώματα ειδικών μορφών τουρισμού. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Βιολογίας- Υπουργείο Εξωτερικών- ΟΕCD-DAC., 2003
- Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος & Αειφόρου Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ) «*Ελλάδα: Η κατάσταση του Περιβάλλοντος*» ΜΑΡ/UNEP, Αθήνα
- Κατσιγιάννης Κ., "*Ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού στην Ελλάδα*", Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη*», 7-10 Ιουνίου 2001, σελ. 576-581, Μέτσοβο, 2004
- Κομίλης Π., «*Οικοτουρισμός: Η εναλλακτική προοπτική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης*» Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα, 2001
- Μπεριάτος Η., "*Ο ρόλος και η συμβολή του δικτύου των ορεινών καταφυγίων στην ήπια τουριστική ανάπτυξη του ορεινού χώρου*", Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη*», 7-10 Ιουνίου 2001, σελ.582-601, Μέτσοβο, 2004
- Νούτσος Π., "*Ορεινές περιοχές: Η δυναμική του «Εναλλακτικού Τουρισμού»*", Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη*», 7-10 Ιουνίου 2001, σελ.567-576, Μέτσοβο, 2004.
- Παλιούρας Φ.Π., «*Αντιδράσεις, αντιλήψεις, συμπεριφορές και στάσεις του τοπικού πληθυσμού στις δράσεις που προωθούνται για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών: Η περίπτωση της Λίμνης Πλαστήρα Καρδίτσας*», Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Περιβάλλοντος, Διατριβή για το μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στην Περιβαλλοντική Πολιτική και Διαχείριση, Μυτιλήνη, 2006.
- Παπαδημάτου Α., Ρόκος Δ. "*«Βιώσιμη» και Αξιβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου*" Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη*», 7-10 Ιουνίου 2001, σελ.141-171, Μέτσοβο, 2004
- Παπαζήσης Τ., "*Ανάδειξη του Μετσόβου ως ομφαλού της τουριστικής ανάπτυξης της Πίνδου*", Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη*», 7-10 Ιουνίου 2001, σελ.602-638, Μέτσοβο, 2004
- Ρόκος Δ., "*Από τη «βιώσιμη» ή «αειφόρο» στην αξιολίωτη ολοκληρωμένη ανάπτυξη*", Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα, 2003.
- Ρόκος Δ., "*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη*", Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη*», 7-10 Ιουνίου 2001, σελ.79-140, Μέτσοβο, 2004
- Σιαπλαούρα Π., "Αποστολόπουλος Κ.Δ., Θεοδωροπούλου Ε., "*Διερεύνηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης των ορεινών περιοχών της χώρας: Η περίπτωση της περαιτέρω ενδογενούς ανάπτυξης της Επαρχίας Μετσόβου*" Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη*», 7-10 Ιουνίου 2001, σελ.251-273, Μέτσοβο, 2004
- Τσιπήρας Κ., *Ο Ελληνικός ορεινός χώρος ως και η φύση του ως «Όλον»*, Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «*Η*

- Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές, Θεωρία και Πράξη», 7-10 Ιουνίου 2001, σελ.188-202, Μέτσοβο, 2004
- Blangy S., Dubois G and Kouchner F., «*Guide de savoir-faire: Ecotourism*», Agence Francaise de l'ingenierie touristique, Paris, 2002
- Diamantis D., «*Ecotourism*», Thomson Learning, UK, 2004
- Eagles P. F. J., McCool S. F. and Haynew C.D. «*Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management*», No. 8 IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK., 2002
- Nepal S.K., Mountain Ecotourism and Sustainable Development, Ecology, Economics and Ethics, Mountain Research and Development, Vol 22, No 2, 2002:104-109.
- Ross S., Wall G., «*Ecotourism: towards congruence between theory and practice*», Tourism Management 20 pp.123-132, 1999
- Schumacher, E.F. *Small is Beautiful*. London: Penguin, 1974
- Simmons, D, G. *Eco-tourism: product or process?* Paper presented to the Manaaki Whenua (Cherishing the Land) Conference, Landcare Crown Research Institute, Te Papa, Wellington, 21st April, 1999.
- Simon F. «*Regulating Ecotourism: Regal Frameworks and Market Guidelines*» In E. Malek-Zadeh (ed). The ecotourism equation: measuring the impacts. Yale school of Forestry and Environmental Science Bulletin, 1996
- Tsaur S-H., Lin Yu, Lin Jo-Hui, *Evaluating ecotourism sustainability from the integrated perspective of resource, community and tourism*, Tourism Management, Volume 27, Issue 4, pages 640-653, 2006.
- UNEP, «*Mountains and Ecotourism*» Our Planet (UNEP), (Επεξεργασίες – αναλύσεις – κριτικές από το ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., Κ. Παπαδημάτου), 2003.
- UNEP, «*Tourism and Mountains. A Practical Guide to Managing the Environmental and Social Impacts of Mountain Tours. A Practical Guide to Good Practice*», United Nations Environment Programme, Επεξεργασίες – αναλύσεις – κριτικές από το ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., Ε. Μιχαηλίδου), 2007
- UNEP-WTO, «*Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management*», IUCN-The World Conservation Union, UK, 2002
- WWF «*Σχεδιασμός δράσεων πιλοτικού χαρακτήρα για την ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού*» Υπουργείο Ανάπτυξης- ΕΟΤ, Αθήνα, 2000
- WWF Πρακτικά συνεδρίου: «*Μέθοδοι μέτρησης φέρουσας ικανότητας και διαχείριση επισκεπτών στις προστατευόμενες περιοχές*», Αθήνα, 2002
- Ziffer, K. «*Ecotourism: The uneasy alliance*». Working Paper Series. Washington, DC: Conservation International, 1989.

Διαδίκτυο (web site and links)

Στα ελληνικά

Αναπτυξιακή Εταιρεία Καρδίτσας (ΑΝ.Κ.Α Α.Ε): www.anka.gr

Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού: www.gnto.gr

Δημοτική Επιχείρηση «Καταρράκτες Έδεσσας»: www.edessacity.gr

Δίκτυο Μεσόγειος SOS, Μη Κυβερνητική Περιβαλλοντική Οργάνωση: <http://www.medsos.gr>

Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (ΙΤΕΠ). www.itep.gr

Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ). www.sete.gr

Διαδικτυακός τόπος www.oikodraseis.gr . Οι 'οικοδράσεις' είναι ένα δίκτυο επικοινωνίας και συμβουλευτικής για την οικοανάπτυξη, τον αγροτουρισμό και τον οικοτουρισμό. Λειτουργεί με τη μορφή Αστικής μη Κερδοσκοπικής Εταιρείας και προωθεί την ανάπτυξη του οικοτουρισμού.

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΣΥΕ) www.statistics.gr

Μηνιαίο ηλεκτρονικό περιοδικό Οικολογική Επιθεώρηση. www.oikologos.gr

Η επίσημη ελληνική πύλη για τον τουρισμό της υπαίθρου- αγροτουρισμό: www.agrotravel.gr

Καραμέρης Α, «*Προϋποθέσεις και προοπτικές ανάπτυξης του οικοτουρισμού*» 2002.

<http://www.ecotravel.gr/WhitePaperEcotourism.doc>

Κούκη Ε., «Οικοτουρισμός στην Ελλάδα»

<http://www.athinorama.gr/extra/spring2003/oikotourismos.htm>

Ορειβατικός Σύλλογος Περιπέτειας Βέροιας: <http://www.vernet.gr/vermont/>

Υπουργείο Ανάπτυξης: <http://www.ypan.gr>

Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων: <http://www.minagric.gr>

Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων: <http://www.ypepth.gr>

Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών: <http://www.ypetho.gr>

Υπουργείο Κοινωνικής Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας: <http://www.ypakp.gr>

Υπουργείο Μεταφορών και Τηλεπικοινωνιών: <http://www.yme.gov.gr>

Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ www.minenv.gr και
Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό. <http://www.minenv.gr/download/2007-05-02.KYA-eidiko.orotaxiko.plaisio.tourismoy.doc>

Υπουργείο Πολιτισμού: <http://www.culture.gr>

Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης: <http://www.mintour.gr>

Ξενόγλωσσα

Brown, D.M., *Rural Tourism: An Annotated Bibliography*.

http://www.nal.usda.gov/ric/ricpubs/rural_tourism.pdf

Ecotourism Club™ Διεθνής οικοτουριστικός σύλλογος με δίκτυο σε πάνω από 80 χώρες:

www.ecoclub.com

Ecotourism in Mountain Areas – A Challenge to Sustainable Development, Conclusions of the European Preparatory Conference for 2002 – the International Year of Ecotourism and the International Year of Mountains, St. Johann/Pongau and Werfenweng, Salzburg, Austria, 12-15 September 2001.

<http://www.ecotourism-mountains.at/>

Espinoza A.R., *Defining Ecotourism* Διαθέσιμο στο διαδίκτυο:

http://www.ecoturismolatino.com/eng/ecotravellers/alternative/articles/defining_ecoturismecoturismolatino.pdf

Godde, P. (ed.), 1999. *Community-Based Mountain Tourism: Practices for Linking Conservation with Enterprise*, Synthesis of an Electronic Conference of the Mountain forum, April 13-May 18, 1998,

http://www.mtnforum.org/resources/library/cbmt_01.htm ,

http://www.mtnforum.org/resources/library/cbmt_cvr.pdf και

http://www.mtnforum.org/resources/library/cbmt_txt.pdf

ICIMOD (International Centre for Integrated Mountain Development). Το ICIMOD είναι ένα διεθνές κέντρο το οποίο ασχολείται με τη προώθηση και διευκόλυνση της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης των ορεινών περιοχών: www.icimod.org

International Conference of Environment Ministers on Biodiversity and Tourism, (1997), "The Berlin Declaration on Biological Diversity and Sustainable Tourism",

<http://www.cenort.org.yu/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=71>

Kloiber, J., 2007. *Mountain Eco Tourism. A case study of the High Pamir Mountain*. Modul "Ecotourism and Outdoor Recreation". MA Sustainable Tourism Management, Eberswable University of Applied Science.

Koeman, A., 1998. *CBMT: Sa Pa, Vietnam: Capacity Building for Sustainable Tourism*, Mtn Forum Discussion Archive Article from "Community-Based Mountain Tourism" Conference 5/11/98.

www.mtnforum.org/emaildiscuss/cbmt/cbmt5/051198b.htm

Lama, B. and Sattar, N., 2002. *Mountain Tourism and the Conservation of Biological and Cultural Diversity*, Bishkek Global Mountain Summit, Section B "Sustainable Mountain Economies".

- <http://www.mtnforum.org/resources/library/lamax02a.htm>
- Mader, R. (2004). *Definitions*. <http://www.planeta.com/ecotravel/tour/definitions.html>
- Meyer, M., Garbe, C., Gerstenberger, L. and Grant, H., 2003. *Tourism In Mountain Areas and the Convention on Biological Diversity*, Report of the International Workshop for CEE Countries, 1-15 October 2002, Sucha Beskidzka, Babiba Gora National Park, Poland, Federal Agency for Nature Conservation, Bonn, Germany
<http://www.biodiv.org/doc/meetings/wstour/wstour-01/official/wstour-01-04-en.pdf>
- Mountain Agendas, 1999. *Mountains of the World: Tourism and Sustainable Mountain Development*, The Commission on Sustainable Development (CSD) and its 1999 Spring Session on Tourism, Centre for Development and Environment (CDE), Institute of Geography, University of Berne, Switzerland.
<http://www.mtnforum.org/resources/library/magen99a.htm> και
<http://www.mtnforum.org/resources/library/magen99a2.htm>
- Mountain Forum, παγκόσμιο δίκτυο το οποίο ασχολείται με τον πληθυσμό και το περιβάλλον των ορεινών περιοχών: www.mtnforum.org
- People and the Planet, 2001. *Mountain Tourism*, <http://www.peopleandplanet.net>.
- Price, M.F., *Patterns of the Development of Tourism in Mountain Environments*, GeoJournal (Historical Archive), Volume 27, Issue 1, May 1992, Pages 87 – 96
[http://springerlink.metapress.com/\(0hddji550ozrpl450eoc4rrq\)/app/home/content.asp?referrer=contribution&format=2&page=1&pagecount=0](http://springerlink.metapress.com/(0hddji550ozrpl450eoc4rrq)/app/home/content.asp?referrer=contribution&format=2&page=1&pagecount=0)
- Shores, J.N. *Dealing with Definitions: When is it ecotourism? And when is it not?* 2003
http://www.geocities.com/shores_system/ecot/definitions.html
- The Mountain Institute (TMI), διεθνής Μη Κερδοσκοπική Οργάνωση με σκοπό τη διατήρηση του πολιτισμού, των τοπικών κοινωνιών και του περιβάλλοντος στις ορεινές περιοχές του κόσμου.
www.mountain.org
- The Mountain Partnership. Η σύμπραξη αυτή ξεκίνησε από τη Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, το 2002 και είναι μια εθελοντική συμμαχία μέχρι τώρα 48 κρατών, με σκοπό τη βελτίωση της ζωής των κατοίκων των ορεινών περιοχών και την προστασία του ορεινού περιβάλλοντος σε όλο τον κόσμο. www.mountainpartnership.org/
- The Nature Conservancy <http://www.nature.org/>
- Theoharopoulos, D., 2002. *Conservation and Development in Mountainous Areas. The Case Study of Fokida Prefecture in Greece*, Bishkek Global Mountain Summit, Section B "Sustainable Mountain Economies", <http://www.mtnforum.org/resources/library/theod02a.htm>
- TIES (The International Ecotourism Society). Είναι η μεγαλύτερη οικοτουριστική οργάνωση που έχει δεσμευτεί να προωθήσει τις αρχές του οικοτουρισμού και του υπεύθυνου τουρισμού. Έχει μέλη σε περισσότερες από 90 χώρες του κόσμου. www.ecotourism.org
- UN and WTO, 1999. *Global Code of Ethics for Tourism*, adopted by resolution A/RES/406(XIII) at the thirteenth WTO General Assembly (Santiago, Chile, 27 September – 1 October 1999)
http://www.world-tourism.org/code_ethics/pdf/languages/Codigo%20Etico%20Ing.pdf
- UNEP, "Mountains and Ecotourism" www.unep.org/OurPlanet/imgversn/131/content.html
- UNEP, *Tourism and Mountains. A Practical Guide to Managing the Environmental and Social Impacts of Mountain Tours. A Practical Guide to Good Practice*, United Nations Environment Programme, 2007. http://www.uneptie.org/pc/tourism/documents/CImountainguide_final.pdf
- UNESCO, 2002. *Ecotourism and Sustainable Development In Biosphere Reserves: Experiences And Prospects* <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001277/127757e.pdf>
- WWF Ελλάς, περιβαλλοντική οργάνωση που αποτελεί κομμάτι της διεθνούς WWF (World Wide Fund for Nature), η οποία απαρτίζεται από 50 εθνικές οργανώσεις και αγωνίζεται για την προστασία του περιβάλλοντος σε περισσότερες από 100 χώρες. www.wwf.gr

World Tourism Organization (WTO), *The World Ecotourism Summit*, Quebec City, Canada, 2002.
142pp <http://www.world-tourism.org/sustainable/IYE/quebec/anglais/Final-Report-QuebecSummit-web.pdf>
World Journal of Practical Ecotourism <http://www.planeta.com/>

ⁱ Σύμφωνα με το Σχέδιο της Κοινής Υπουργικής Απόφασης για το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό (Υ.Π.Ε.ΧΩ.Δ.Ε, 2007), γίνεται κατηγοριοποίηση του Εθνικού Χώρου σε Α) Αναπτυγμένες τουριστικά περιοχές, (Β) Αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές, (Γ) Περιοχές τουριστικού ενδιαφέροντος με κυρίαρχες χρήσεις άλλες από τον τουρισμό, και δυνατότητα ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού, (Δ) Μητροπολιτικές περιοχές, (Ε) Νησιά και παράκτιες περιοχές, (ΣΤ) Ορεινές περιοχές, (Ζ) Πεδινές και ημιορεινές περιοχές, (Η) Περιοχές που περιλαμβάνονται στον Κατάλογο Τόπων Κοινοτικής Σημασίας, (Θ) Παραδοσιακοί οικισμοί, (Ι) Αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία και δίνονται οι Κατευθύνσεις Χωρικής Οργάνωσης, οι οποίες για τις ορεινές περιοχές (ΣΤ) είναι οι εξής:

Η βασική κατεύθυνση τουριστικής αξιοποίησης του ορεινού χώρου συνίσταται στη μέριμνα για την προστασία αναβάθμιση και ανάδειξη των πόρων, τη βελτίωση της προσβασιμότητας, τη συγκρότηση τοπικών πολυθεματικών δικτύων, την αξιοποίηση του οικιστικού πλεονάσματος των φθινόντων και εγκαταλελειμμένων οικισμών και την προβολή των προορισμών.

Στο πλαίσιο αυτό επιβάλλεται, επιπρόσθετα των όσων προβλέπονται ειδικά για κάθε κατηγορία χώρου και μορφή τουρισμού που συναντάται στον ορεινό χώρο, τα εξής:

- *Η διατήρηση της ποιότητας των φυσικών (στοιχεία χλωριδικά, πανιδικά, γεωλογικά – υδρογεωλογικά, τοπικά κ.α.) και ανθρωπογενών (οικισμοί, κατασκευές, υποδομές, μνημεία, παραδοσιακές ασχολίες, εκδηλώσεις κ.λπ.) πόρων με μέτρα πρόληψης των κινδύνων υποβάθμισης τους,*
- *Λήψη ειδικών μέτρων ενσωμάτωσης τρίτων δραστηριοτήτων αναγκαίων για τη λειτουργία του χώρου που παρουσιάζουν ασυμβατότητες με την τουριστική δραστηριότητα και ειδικότερα μέτρων αισθητικής και λειτουργικής αναβάθμισης των υποδομών τους (π.χ. σύνταξη ειδικών προδιαγραφών κατασκευής και λειτουργίας).*
- *Δημιουργία βασικών προτύπων καθώς και εξειδικευμένων κατά περίπτωση κανόνων για το σχεδιασμό και τη δόμηση λαμβάνοντας υπόψη την παραδοσιακή αρχιτεκτονική και τις τοπικές παραδόσεις, χρήσης, υλικών και μορφών δόμησης,*
- *Υιοθέτηση πρακτικών που θα εξασφαλίζουν μειωμένη κατανάλωση ενέργειας και χρήση φιλικών προς το περιβάλλον υλικών.*
- *Δημιουργία ειδικών κατασκευαστικών προτύπων για την εκτέλεση έργων συμβατικών υποδομών στον ορεινό χώρο (οδοποιία, κατασκευές δημόσιων κτιρίων, εγγειοβελτιωτικά, διαμορφώσεις χώρων κ.λπ.).*

Επίσης, το ΕΧΠΤ θέτει γενικές κατευθύνσεις σε σχέση για την αντιμετώπιση προβλημάτων στις μεταφορές, στη διαχείριση υγρών και στερεών αποβλήτων, στην ανάγκη για ενέργεια, στις τηλεπικοινωνίες και στον τομέα της υγείας

(ΕΧΠΤ Υ.Π.Ε.ΧΩ.Δ.Ε, 2007)

ii

- Να γίνει οριοθέτηση /διαχωρισμός ζωνών στις προστατευόμενες περιοχές. Αυτό θα διευκολύνει στην συνέχεια τόσο τους επισκέπτες όσο και τους διαχειριστές που θα λάβουν τα απαραίτητα ειδικά μέτρα για τις επιμέρους περιοχές.
- Να σχεδιαστούν μονοπάτια και διαδρομές ώστε η όχληση της πανίδας και η καταστροφή της βλάστησης να μειωθεί στο ελάχιστο.
- Να υπάρχουν περιορισμοί στη χρήση οχημάτων (θέσεις στάθμευσης, περιορισμός μεταφορικών μέσων).
- Να ελέγχονται τα σημεία πρόσβασης επισκεπτών και να υπάρχει ωράριο λειτουργίας.
- Να υπάρχει οργάνωση και συντονισμός.
- Να γίνουν ειδικές προσβάσεις για διαφορετικούς τύπους οικοτουριστών (π.χ έμπειρους ορειβάτες, μεγάλης ηλικίας επισκέπτες, ανάπηρους κτλ).
- Να τηρούνται κανόνες και οδηγίες συμπεριφοράς από τους επισκέπτες.
- Να εκπαιδεύεται το προσωπικό των φορέων διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών για τήρηση πρακτικών κανόνων για την λειτουργία και διαχείριση των περιοχών.
- Να εκπαιδεύεται ο τοπικός πληθυσμός ώστε να υποστηρίζουν την εφαρμογή των διαχειριστικών μέτρων και κατάρτισή τους σε ζητήματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Οικοτουρισμού.
- Έλεγχος της οικοτουριστικής αγοράς (προώθηση οικοτουρισμού σε εποχές που δεν υπάρχουν μέγιστες επιπτώσεις στο περιβάλλον)
- Ενημέρωση οικοτουριστών για κανόνες συμπεριφοράς μέσα στις προστατευόμενες περιοχές μέσα από ένα δίκτυο πληροφόρησης (φυλλάδια, ενημερωτικές πινακίδες, κέντρα περιβαλλοντικής ενημέρωσης, διαδίκτυο).
- Περιορισμός δραστηριοτήτων που επιδρούν στο περιβάλλον (κάποιες μπορεί να απαγορευτούν τελείως κάποιες άλλες να περιοριστούν σε συγκεκριμένα σημεία ή εποχές του χρόνου).
- Υποδομές για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών (κάδοι απορριμμάτων, χώροι υγιεινής, πάγκοι, καθαρό νερό, θέσεις θέας, ασφαλή μονοπάτια, δυνατότητα διαμονής και σίτισης).
- Διαφοροποιημένη τιμολόγηση εισόδου. Οι προστατευόμενες οργανωμένες περιοχές έχουν ένα σημαντικό κόστος λειτουργίας. Προκειμένου να εξασφαλιστεί η οικονομική τους βιωσιμότητα πρέπει να υπάρχει εισιτήριο εισόδου στα ελεγχόμενα σημεία πρόσβασης. Διαχειριστικά θα ήταν χρήσιμο το εισιτήριο αυτό να μην έχει σταθερή τιμή αλλά να εξαρτάται από τις δραστηριότητες που θα κάνει ο οικο-τουρίστας (π.χ διανυκτέρευση) και από την χρονική περίοδο που κάνει την επίσκεψη.
- Σχεδιασμός επίσκεψης. Αν ο οικο-τουρίστας έχει την δυνατότητα να δηλώσει από πριν την επίσκεψη του στην περιοχή και τις δραστηριότητες στις οποίες θέλει να συμμετέχει, δίνεται η δυνατότητα στους διαχειριστές της περιοχής να προγραμματίσουν καλύτερα τις υπηρεσίες που παρέχουν, και να μειώσουν το κόστος λειτουργίας της προστατευόμενης περιοχής.

Επιμέλεια κειμένου – Φωτογραφίες: ΜΕ.Κ.Δ.Ε του Ε.Μ.Π, Ν.Δολόγλου